

nordisk ARKIVNYT

2 • 2011

Kjedelig med knusktørre dokumenter
– men er det motsatte bedre?

81

Välkomna
barn och
ungdomar!

55

Arkiverne
med i
Museernes nat

68

Flest arkivalier
afleveres nu
i digital form

72

President
Tarja Halonen
besökte Riksarkivet

80

HOVEDREDAKTØR

Leon Jespersen
Rigsarkivet
Rigsdagsgården 9
DK-1218 København K
Tel.: (+45)33 95 41 01
Fax: 33 15 32 39
e-post: lj@ra.sa.dk

LOKALREDAKTØRER

Danmark

Se hovedredaktør

Finland

Pertti Hakala
Riksarkivet
Box 258, FIN-00171 Helsingfors
Tel.: (+358) 22 85 21
e-post: pertti.hakala@narc.fi

Island

Eiríkur G. Guðmundsson
Nationalarkivet, Reykjavík
Laugavegur 162, IS-105 Reykjavík
Tel.: +354 590 33 00
e-post: eirikur@skjalasafn.is

Norge

Maria Press
Statsarkivet i Trondheim
Maskinistgata 1
N-7042 Trondheim
Tel.: (+47)73 88 45 00
e-post: maria.press@arkivverket.no

Sverige

Maria Nordström Jarnryd
Riksarkivet
Box 12541
S-10229 Stockholm
Tel.: (+46)10 47 67 235
e-post: maria.nordstrom@riksarkivet.ra.se

NA udkommer fire gange om året.
ISSN 0546 2851

Layout & tryk: Nofoprint as

Retur

Rigsarkivet

Nordisk Arkivnyt
udgives af Rigsarkivet
Rigsdagsgården 9
DK-1218 København K
Tel.: (+45)33 95 41 01
E-post: lj@ra.sa.dk
www.arkivnyt.nu

Hovedredaktøren

Kære læser,

"Kreativ ødelæggelse" – umiddelbart et selvmodsigende udtryk, benyttet af økonomen Joseph Schumpeter (1883-1950). Begrebet har fået fornyet aktualitet i diskussionen om globaliseringens følger. I 2006 udgav den svenske idéhistoriker Johan Norberg bogen *När människan skapade världen*. Bag den lokkende titel udvikles en støtte til konkurrence på verdensplan og opfattelsen af, at udviklingen – trods overgangsproblemer i lande og sektorer – vil gavne alle. Ifølge tankegangen "ødelægges" noget for at give plads til noget nyt, andet og bedre – kreativ ødelæggelse.

Man kan ikke åbne dagens avis uden at møde disse mekanismer. På den ene side øget konkurrence, udflytning af arbejdspladser og besparelser. På den anden side øget satsning på viden, effektivisering, kreativitet og innovation. Denne udvikling inden for økonomi og erhverv påvirker arkivvæsenet. Indsamling, bevaring, tilgængeliggørelse og formidling af kulturarven er fortsat kerneopgaver, men de kan udføres mere effektivt, billigere, på en anden måde. Der kan også behøves andre funktioner. Nok så vigtigt kan konkurrencesamfundet og kampen om færre ressourcer kræve en "markedsføring" af arkivernes opgaver - og deres berettigelse. I NA har vi flere gange behandlet omverdenens syn på arkiver og arkivarer (NA 2010:4 og 2011:1)

Kravet om effektivisering har medført fusion af arkiver og ændring af funktioner. Samtidig har den teknologiske udvikling bidraget til store ændringer, både i arkivarbejdet og i brugeradfærd, ligesom denne teknologiske udvikling kan indgå i effektiviserings-, innovations- og formidlingstiltag.

I NA 2011:1 redegjorde den svenske riksarkivar for fusionerne inden for det svenske arkivvæsen, og i dette nummer fremlægger den danske riksarkivar den nye ledelsesstruktur i Danmark. I en svensk artikel berettes om den opfølgende skabelse af en fælles institutionskultur, og i His Masters Voice diskuteres problemerne med at kommunikere arkivernes værdi til det omgivende samfund.

Den teknologiske udviklings udfordringer og muligheder afspejler sig i flere artikler. To islandske artikler omhandler records management; i en dansk artikel belyses, hvordan nye it-systemer med personalesager kræver en revurdering af bevarings- og kassationspraksis, og en anden dansk artikel diskuterer, om man nu modtager flere digitale arkivalier end på papir.

At værne om kulturarven er et eviggyldigt hensyn. I to norske artikler drøftes forskellige konserveringsproblematikker. At arkivvæsenet også har tanke for arkivalier uden for deres varetægt, viser en finsk artikel om herregårdsarkiver, der ikke er afleveret til et offentligt arkiv.

Formidling har altid været en opgave for arkiverne, men den må forventes at få en mere fremskudt plads og inden for andre, bla. tværinstitutionelle, rammer. To danske artikler omhandler samarbejde hhv. mellem ABM-institutioner og mellem fire kulturbevarende institutioner om digital bevaring.

Ønsket om at "markedsføre" og åbne arkiverne for nye brugere afspejler sig i en svensk artikel om, at børn skal kende og have besøgt et arkiv. I Island viser "Museernes nat", at flere institutioner samarbejder om at indbyde borgerne. At man også kan møde vanskeligheder i formidlingsarbejdet, viser en finsk artikel. Her har man begrænset adgangen til kirkebøger.

Helhedsindtrykket er, at artiklerne rummer en bred vifte – "sillsalat" – af emner, men de grupperer sig også logisk omkring de nordiske arkivvæseners store ændringer og tilpasninger, som formentlig vil efterlade arkiverne ganske anderledes, end de så ud for bare 10 år siden.

Leon Jespersen

■ Barn från förskolan redo att gå på skattjakt i arkiven i Östersund!

Foto: Landsarkivet och Föreningsarkivet i Östersund.

Välkomna

barn och ungdomar!

Eva Tegnhed

På Landsarkivet och Föreningsarkivet i Östersund, är vårt motto att alla barn som går ut årskurs 9, ska veta vad ett arkiv är – och dessutom ha besökt oss! I ett län av Jämtlands storleksordning, är detta inte heller bara en vision. Det är fullt möjligt att nå ut till skolorna genom ett aktivt och genomtänkt arbete. Syftet är naturligtvis att det ska vara lika självklart att besöka oss som att känna sig trygg med att gå till biblioteket eller till museet. Att förstå varifrån historisk information kommer, att tolka sådan information och att dessutom vara kritisk till den i användandet av den i sitt historieskapande, är från och med i höst då de nya läroplanerna träder ikraft, baskunskaper i

den svenska skolan. Detta kommer att gälla redan på grundskolan, och kunskaperna fördjupas sedan under gymnasietiden då historieämnet dessutom blivit obligatoriskt för alla elever – oavsett vilken linje de väljer.

Regeringen har givit RA i uppdrag att utforma en strategi för sin barn- och ungdomsverksamhet.

Utifrån intresse i ämnet historia är det glädjande att se förändringen av kursplanerna och läroplanerna som skolan nu genomför. Men framför allt, ur ett större perspektiv, sätter det än mer strålkastare på att arkiven är och ska vara öppna, tillgängliga och självklara även för unga människor i Sverige. Som teoretisk grund för kursplanerna ligger bl a EU:s åtta nyckelkompetenser för ett framgångsrikt liv i det moderna

kunskapssamhället. Inom åtminstone fyra av dessa kompetensområden kan arkiven spela en aktiv och viktig roll som en av de största kulturinstitutionerna i landet. Även de nya kulturpolitiska målen betonar på ett än mer tydligt sätt kulturens roll i samhället och medborgarperspektivet. Särskilt ska barns och ungas rätt till kultur uppmärksammas. Det innebär att det inte bara är en liten akademisk elit som ska våga sig till arkiven. Det är inte heller bara de som forskar på hög vetenskaplig nivå som ska hälsas välkomna med öppna armar. Inte heller ska det vara en åldersgrupp med ett genomsnitt på 60 år som kommer till arkiven. Arkiven ska, och måste vara, en demokratisk basresurs för alla. För att sätta ytterligare fokus på barn och unga har regeringen också i årets

■ Elever i årskurs 5 Östersund, deltar i konstprojekt med tema "Andra världskriget", inom ramen för Skapande Skola i samarbete med Jamtli museum. Foto: Landsarkivet och Föreningsarkivet i Östersund.

regleringsbrev givit RA i uppdrag att utforma en strategi för sin barn- och ungdomsverksamhet 2012 – 2014.

Genom att aktivt vända sig till barn och ungdomar i skolåldern, kan vi nå ut till alla potentiella användare i landet. Skolan är den plattform som lägger grund för alla barns lärande, alla svensks lärande. Det är här vi ska så våra frön! I Östersund jobbar vi intensivt med just denna målgrupp. Vi tar emot barngrupper från förskolan upp genom grundskolan och gymnasieskolan. Tanken är att vi genom att möta barn i så ung ålder som möjligt, ska få dem att känna sig bekväma och säkra i rollen som arkivanvändare. Det ska vara självklart att vända sig till arkiven för att få information. Och helst ska det också vara roligt att komma!

Skattjakt

Ett exempel på lustfyllt lärande är när vi möter barnen från försko-

lan och anordnar skattjakt. För de riktigt små barnen läggs huvudvikt på upplevelsen, och alla barn får en skattkarta och en ficklampa, och sedan går vi på jakt ner i arkiven. Vad vi hittar är spännande berättelser ur arkiven om vittran, stalo och skogsrået. Vi berättar historier från förr och tittar på gamla kartor och fantiserar om sjöodjuret. Var går gränsen mellan fakta och fantasi? Var gick gränsen för 400 år sedan? Barnen får ta del av vårt kulturarv på plats i arkiven, och efteråt får de pyssla, och prata om det vi varit med om.

Barn i grundskolan och gymnasiet besöker oss i en mängd olika aktiviteter. Det mest populära programmet är dock Ida Larsson, eller Östersund 1905 som det också kallas. Ida Larsson var 12 år 1905 och skrev under hela det året i den dagbok, som senare lämnades in till oss. Ida berättar om stort och smått, om vardag och fest, om skola och

lek. Just dagböcker är en otroligt tacksam källa att jobba kring med elever, och det står dessutom specifikt i läroplanen att detta är en typ av källa som är lämplig att använda sig av i syftet att förstå att barn, kvinnor och män har haft olika levnadsförhållanden över tid. I Östersund, har vi också kopplat samman Idas dagbok med många andra arkiv, och på det viset fått en genuin bild av staden och levnadsförhållandena vid förra sekelskiftet. Förutom att teoretiskt prata om källor, källkritik och visa på arkiv från sekelskiftet, ingår också en praktisk del där vi ger oss ut på staden och med laminerade bilder med motiv från förr visar på likheter och skillnader i hembygden över tid. Denna del är oerhört konstruktiv och tydlig, även för de elever som inte har förmåga eller vilja att sitta ner under en "vanlig" teoretisk lektion. Därför är den också väldigt populär att boka även hos lärare på helt praktiska linjer, på det individu-

■ Två killar från årskurs 6 på besök hos Landsarkivet och Föreningsarkivet i Östersund.

Foto: Landsarkivet och Föreningsarkivet i Östersund.

ella programmet eller i grupper där deltagarna ännu inte är så säkra på svenska språket.

Brott och straff

Vid andra tillfällen kommer elever till oss för att fördjupa sig inom något specifikt ämne eller temaområde. Ett exempel på detta är "Brott och straff", där eleverna genom att läsa autentiska kopior av fångerrullor och bödelskvitton får möta brottslingar från förr. Värderingar i samhället och brotten mot dessa växer fram ur källmaterialet, och eleverna förstår hur normuppfattning och lagstiftning påverkar varandra. Eleverna får jobba med uppgifter där de jämför äldre tiders värdegrund med vad som gäller idag. Etiska diskussioner varvas med handskriftsläsning.

Exemplen ovan visar på olika typer av tillgängliggörande, temalektionen är ett exempel på hur vi jobbar på djupet med inte så många

elever åt gången, medan stadsvandringarna kan ses som ett bredare tillgängliggörande. Här får många barn och ungdomar på en kort tid kontakt med arkiven. Vår tanke är att man inte bara ska ha det ena, utan att det just är kombinationen av tillgängliggörande både på bredden och på djupet som är viktigt för att nå ut till alla grupper i samhället. Som komplement till fysiska besök kan också lärare och elever gå in på hemsidan arkivochclarande.se, där vi publicerat olika typer av arkivmaterial under olika teman. Här återfinner lärare också förslag på hur man jobbar med materialet i form av konkreta lektioner. (Observera att denna sida är under uppbyggnad, och ständigt förändras – ofta i samarbete med elever!)

De som är på väg ut i livet

I regeringens instruktion till Riksarkivet lyfts begrepp som jämställdhet, mångfald och barnperspektiv fram.

Detta är perspektiv som vi aktivt ska integrera i arkivens verksamhet, och som det är fullt möjligt att nå framgång med. Så här i vårens tid är ordspråket "Som man sår får man skörda" högst aktuellt. Det gäller inte bara åkern, eller trädgårdslandet, utan också ur ett arkivperspektiv. Vill vi skörda framgångar som en demokratisk myndighet mitt i samhället, måste vi lägga fokus på sådden, det grundläggande arbetet med barn och ungdomar – de som är på väg ut i livet. Vill vi att arkiven ska vara en naturlig del av samhället, en självklar del av varje individs medvetande och en demokratisk basresurs – då måste vi lägga kraft och fokus på de yngre!

Skribenten är arkivpedagog vid Landsarkivet och Föreningsarkivet i Östersund.

Forum för framtiden

– fanfar för förändringsarbetet

Bo Berg

För första gången kunde alla anställda på svenska Riksarkivet träffas vid ett och samma tillfälle. Det skedde på konferensen "Forum för framtiden" i Uppsala i februari 2011.

När Riksarkivet i januari 2010 slogs ihop med de sju statliga landsarkiven blev den nya myndigheten den största under Kulturdepartementet. Över 600 anställda sitter utspridda på tolv platser i Sverige. Förmodligen finns det även tolv olika företagskulturer inom det nya Riksarkivet.

När den nye riksarkivarien Björn Jordell tillträdde i maj 2010 hade han fått ett vagt direktiv av kulturministern att "modernisera Riksarkivet". Han har själv haft gott om möjligheter att förklara hur han har valt att tolka det mandatet, så jag nöjer mig med att kort säga att det bland annat handlar om nå fram till en gemensam värdegrund, en enhetlig organisationskultur och gemensamma processer. Det tillsattes snabbt en projektgrupp, en projektledare – Britt-Inger Rönnqvist som är landsarkivarie i Uppsala, en resursgrupp och allt annat som följer på ett projekt i den storleksordningen. Hela konceptet har lite löst kommit att gå under samlingsnamnet "förändringsarbetet".

Svett och möda

Någon gång under hösten 2010 föd-

des, under viss vanda, idén att ett bra avstamp för förändringsarbetet vore att samla alla anställda under samma tak. Undertecknad har inte haft någon del i planeringen inför denna konferens, så jag säger inte mer om konferensens tillkomsthistoria annat än att jag inser hur mycket svett och möda som lagts ner av kollegor för att få till detta evenemang. Det är en väldigt stor sak att ordna en tvådagars konferens med middag och övernattnings för potentiellt 600 deltagare, särskilt när planeringshorisonten bara är några månader framåt i tiden. Bara försöket hade varit värt all heder. Nu blev det mycket mer än så.

Den 10 februari strömmade det in ca 450 riksarkivanställda till Uppsala konsert- och kongress för att registrera sig, äta lunch och i sinom tid bänka sig för att höra på de gemensamma anförandena. Kulturminister Lena Adelsohn Liljeroth hälsade välkommen i ett tal som innehöll relativt få passningar riktade speciellt till en arkivpublik. Under de två dagarna kunde deltagarna sedan höra professor Sten Philipson tala om värdegrundens betydelse i företag och författaren och samhällsdebattören m.m. Gunnar Wetterberg tala om Axel Oxenstiernas insatser för staten och arkiven. Dessutom höll riksarkivarie Björn Jordell ett tal om hur han ser på förutsättningarna för Riksarkivets förändringsarbete.

Anförandena i all ära så var ändå

kärnan i de två dagarna deltagarnas eget arbete i s.k. workshops. Inte mindre än 45 grupper med ca tio deltagare i varje satt vid var sitt bord och diskuterade sammanlagt nio frågor. I varje grupp var en person utsedd till samtalsledare och en annan till sekreterare med uppgift att sammanfatta diskussionen och sedan direkt skicka texten till ett webbforum. Sekretariatet kunde sedan i realtid se gruppernas arbeten flyta in och tillsammans med moderatorn, journalisten Elisabeth Hedborg, bestämma vad som skulle fiskas upp och benas ut på de gemensamma redovisningarna.

Frågorna var framför allt tänkta att stimulera till debatt och handlade bl.a. om värdegrund, förhållandet centrum/regioner, självbild, kvaliteten på den service vi tillhandahåller, ledning och styrning och hur vi ska öka arkivens användbarhet. En viktig aspekt i gruppindelningen var också att fösa samman personer från organisationens alla hörn. Rent statistiskt borde alla grupper innehålla ca tre stockholmare, ungefär lika många från institutionerna i Västernorrland och resterande från de övriga landsarkiven.

Stor förändringsvilja

Ett liknande arbetssätt har egentligen aldrig provats i Riksarkivet förut, så visst fanns det anledning att vara fundersam över hur det skulle fungera. Tack bra, kan jag meddela. Samtalet flöt på i de grupper jag hört

■ Sten Nyman från Uppsala landsarkiv, Ann-Christin Alexandersson från Göteborgs landsarkiv och Mats Berggren, IT-avdelningen fångade i workshoparbetet. Foto: Jenny Odell.

talas om och tekniken fungerade som den skulle. Resultatet finns nu samlat att ta del av i en rätt rå form på intranätet. Om man undertrycker en viss storkningseffekt som kan infinna sig av blotta mängden åsikter så finns här mycket att ta till sig. Det som slår en först är kanske den stora förändringsvilja som genomströmmar alla förslagen. Denna omdaning verkar vara länge efterlängtd och när locket nu lyfts av så bubblar det närmast över. Här blir det viktigt att förändringsarbetet dels inte missar att ta hand om detta engagemang dels att det inte till slut utmynnar i känslan av att inget egentligen händer. En annan insikt är att personalen känner mycket stolthet över arbetet. Utomstående kan tro både det ena och det andra om arkivbranschen, men vi vet att vi är satta att förvalta äkta skatter och att det uppdraget förtjänar att göras på bästa möjliga sätt. Idén att popularisera Riksarkivet genom att fronta Björn Jordell i "Let's dance" var dock något som vederbörande inte alls nappade på. Torsdagskvällens dans till de lokala förmågorna Soul Picnic bjöd annars på insikten att i Riksarkivet

finns det talanger inom snart sagt varje tänkbart specialområde. Dessförinnan hade sångerskan Caroline af Ugglas sjungit några sånger och sedan haft sånglektion med hela församlingen till bl.a. Ebba Gröns "800 grader". Hur man än hade betett sig på denna vår största firmafest någonsin, förväntades man infinna sig klockan nio nästa dag för fler föredrag och workshops.

En manifestation av ny enighet

Dagen efter är det ju lätt att man hamnar i funderingar vad hela kalaset egentligen kostade. 450 personer ska resa till Uppsala, bo på hotell, äta tre mål mat varav en med vin och låta sig underhållas. Vi talar förstås om miljonbelopp. Var det då verkligen värt det? Jag tror att nästan alla som var med svarar ja på den frågan. Delvis är det här förstås en symbolhandling, en manifestation av ny enighet och man får inte underskatta värdet bara av det. Debatten om centrum vs regioner visade till exempel på tankemönster att de centrala funktionerna gärna glömmer bort resten av landet, men också att det finns en del förutfattade

meningar om hur stockholmare är och beter sig. När människor möts och finner likheter och olikheter blir det ofrånkomligt att förståelsen och även respekten för varandra ökar. Det är väldigt många steg kvar innan man kan börja tala om en gemensam värdegrund eller företagskultur, men nu är resan påbörjad med en trumpetstöt. En annan följd av en sådan här samling är att det blir tydligt hur många vi är och på hur många områden vi ändå verkar.

Världen framstod som bländande ny när 450 riksarkivanställda väl släpptes ut ur Uppsala konsert- och kongress på fredagseftermiddagen. Solen strålade från en klarblå himmel och två decimeter nyfallen snö hade bandagerat in hela östra Svealand. En hel del av församlingen fick det problematiskt att ta sig hem. Men något hade i varje fall bevisligen förändrats under det här dygnets workshops och föreläsningar.

Skribenten är verksam i Krigsarkivet i Stockholm.

Stockholms stadsarkivs kampanjtillsyn

– några tankar kring en alternativ inspektionsmetod

Martin Ståhl

Enligt bestämmelser i den nationella arkivförordningen samt i arkivreglementet för Stockholms stadska myndigheterna i staden regelbundet inspekteras av arkivmyndigheten. Myndigheterna i Stockholms stad utgörs av förvaltningarna (fack- och stadsdelsförvaltningar), bolagen och stiftelserna. Arkivmyndighet i Stockholm är kulturnämnden, och dess beredande organ i dessa frågor är Stockholms stadsarkiv, en av stadens fackförvaltningar.

Det har blivit praxis att inspektera hanteringen av allmänna handlingar hos myndigheterna åtminstone vart sjätte år, för att på så vis ständigt hålla arkivfrågorna vid liv hos verksamheterna. Det nuvarande inspektionsupplägget har kännetecknats av en ambition att fånga helheten, dvs. samtliga moment inom arkiv- och dokumenthanteringen. Inspektionerna har oftast hållits under en halvdag, vilket fått till följd att inspektören sällan kunnat gå in på djupet, utan snarare bara skrapat på ytan. Inspektionsmetoden har upplevts som något stelbent. Inspektionerna har alltför ofta karakteriserats av frågor som ställts vid sittande bord, med några få stickprov, där fallet kanske borde ha varit det motsatta.

En annan konsekvens, som inspektionerna medfört, är att de har blivit svårhanterliga eftersom de

tagit sikte på hela informationshanteringen, och inte en del av den. Det har blivit mer regel än undantag att inspektionsärenden drar ut långt på tiden, ofta i flera år. Myndigheterna i Stockholms stad, varav många är små och har begränsade resurser, hinner inte med att åtgärda arbetet enligt de tidsfrister som ges. Det finns alltså flera svårigheter med den nuvarande inspektionsformen. Kompletterande metoder har därför länge känts som önskvärda.

Digital information

För att pröva ett nytt tillvägagångssätt fattade vi på Stockholms stadsarkivs tillsynsenhet därför beslut om att genomföra en kampanjtillsyn. Denna skulle dels inrikta sig mot en avgränsad del inom informationshanteringen, dels omfatta ett område som setts som speciellt angeläget att granska närmare, nämligen hanteringen av digital information.

Att valet föll på just digital information som tema för vår kampanjtillsyn tedde sig naturligt. Det digitala området har länge varit eftersatt och behovet av stöd och rådgivning har varit särskilt stort här. Kampanjtillsynens inspektioner blev därför minst lika mycket välbehövliga informationstillfällen. Vi ville göra en kartläggning av läget inom den digitala informationshanteringen i staden och samtidigt upplysa om vårt arbete på detta område. Stockholms stadsarkiv har under ett antal år arbetat framgångsrikt med frågor

rörande digital information. En stor nyhet blev t.ex. lanseringen av e-arkiv Stockholm under förra året. Under kampanjtillsynen kunde vi informera verksamheterna om e-arkivet och undersöka förutsättningarna för anslutningar till detta. En viktig uppgift i de senaste årens tillsynsarbete har bl.a. varit att närmare definiera och klargöra vad en strategi för långsiktigt bevarande av den digitala informationen egentligen går ut på. Det var denna nya definition av begreppet som kom att bli utslagsgivande för hur inspektionerna skulle genomföras.

Inspektionerna hölls under två månader under slutet av år 2010. Åtta olika verksamheter, såväl förvaltningar som bolag, besöktes. Inspektionerna lades upp på lite olika sätt. Hos några av myndigheterna undersöktes något givet system i kärnverksamheten. När det gällde resterande förvaltningar och bolag inspekterades istället informationshanteringen inom någon del av verksamheten (verksamhetsområde eller process). Denna uppdelning, vilken innebar att sätta in informationen i sin kontext, upplevde vi som mycket fruktbar. Bara hos en myndighet inspekterades informationshanteringen inom hela verksamheten. Kampanjtillsynen föregicks av ett informationsmöte på stadsarkivet, dit vi hade bjudit in företrädare för alla de myndigheter som skulle inspekteras. Vi hade vinnlagt oss om att få till ett så brett

■ Matilda Ekström och Martin Ståhl vid Stockholms stadsarkiv har provat en alternativ inspektionsmetod, nämligen kampanjtillsyn. Foto: Jarmo Sundman, Stockholms stadsarkiv.

urval av myndigheter som möjligt, vilket skulle ge en representativ bild av stadens verksamheter. Samtidigt fanns andra faktorer som bestämde urvalet, t.ex. att myndigheterna inte skulle ha inspekterats i närtid.

Fokusera på ett område

Överlag kom inspektionerna att påminna relativt mycket om ordinarie inspektioner. Formalian var densamma. Nytt blev emellertid att vi helt kunde fokusera på ett område. Dessutom arbetade vi i betydligt högre grad med stickprov än normalt. Ett frågeformulär hade skapats, som följde de olika momenten inom strategin för långtidslagring. Kampanjtillsynen blev en mycket värdefull erfarenhet för oss som tillsynsmyndighet, i det att den inte bara gav oss tillfälle att bättre lära känna de olika myndigheterna och deras digitala information, utan också eftersom vi kunde testa och applicera våra tankar på en praktisk verklighet.

Speciellt många nya iakttagelser förmådde kampanjtillsynen inte att bjuda på. Tvärtom bekräftade den gamla sanningar att det digitala informationsområdet hos stadens

verksamheter innehåller ett stort utrymme för förbättringar. Vi kunde likväl ringa in några områden, som fick anses vara ännu mera eftersatta än andra. Detta gällde i första hand för värderingen och redovisningen av digitala handlingar. Ett viktigt resultat av kampanjtillsynen blev också insikten att det inte enbart ligger på stadens myndigheter att själva komma till rätta med bristerna i sin digitala informationshantering, utan lika mycket på oss som arkivmyndighet, i vår tillsyns- och rådgivningsfunktion. Här måste vi gå myndigheterna till mötes och finnas som en resurs vid deras sida, att inte bara ge förelägganden, utan också stötta och ge råd.

Att kampanjtillsynen inte förde fram några tidigare ouppmärksammade brister betyder inte att den inte gav upphov till flera viktiga frågeställningar att arbeta vidare med, för det gjorde den. Dessa kunde t.ex. beröra gallring i system och varför sådan inte görs, varför arkivuttag inte görs eller, inte minst, hur man bäst värderar och redovisar information.

Viljan att ta nya vägar

För att upprätthålla det förtroende

vi har bland Stockholms stads verksamheter måste vi som arkivmyndighet verka för en realistisk och pragmatisk tillsyn. Även om vi just lämnat kampanjtillsynen bakom oss och ingen av de inspekterade verksamheterna ännu hunnit avrapportera sina resultat, finns det tecken som tyder på att förutsättningarna för myndigheterna att åtgärda arbetet i tid är gynnsammare än vanligt, eftersom de kan koncentrera sig på ett område. Kampanjtillsynen, eller viljan att finna nya vägar för en flexibel tillsyn, får därför inte bli en engångssatsning, utan bör snarare bli ett återkommande inslag i vår verksamhet. Den är ett nödvändigt komplement till vår ordinarie inspektionsverksamhet. På sikt kan den nog leda till en större förståelse och acceptans för våra inspektioner, som är det viktigaste kontrollinstrumentet i granskningen av myndigheternas hantering av allmänna handlingar.

Skribenten är verksam vid Stockholms stadsarkiv.

Att kommunicera

Björn Jordell

När jag skriver detta är det några dagar kvar till nästa EBNA-möte. EBNA är det EU-baserade forum under vilket de europeiska riksarkivarierna vid två tillfällen per år möts för att diskutera gemensamma frågor. Mötet arrangeras av det ungerska ordförandeskapet och hålls i Budapest. Världandet har bland annat valt att låta en av sessionerna handla om det frågekomplex man valt att kalla "Communicating Archives." Jag är ombedd att inleda denna session med ett försök att i koncentrerad form ringa in ämnet och om möjligt problematisera det. Uppdraget har inneburit en möjlighet för mig att stanna upp och reflektera runt ämnet ur ett europeiskt perspektiv, men med en nationell klangbotten.

Lika men ändå så olika

I ett internationellt sammanhang där det enskilda ländernas nationalarkiv och dess relation till EU utgör den gemensamma nämnaren är det långt ifrån självklart att begreppet "kommunicera arkiv" betyder samma sak för alla. Även om vi gärna använder europabegreppet för att signalera gemensamma och delade historiska och kulturella erfarenheter, är de nationella skillnaderna många gånger förvånansvärt stora. Det gäller samhällsliga förhållanden i stort, men också inom det

■ Foto: Kurt Eriksson.

moderna arkivväsendet är olikheterna påtagliga. Skillnaderna i nationalarkivens mandat och formella legitimitet, ekonomiska och personella resurser har format medlemsstaternas respektive arkivlandskap på olika sätt vilket också inneburit olikheter i självuppfattning och prioriteringar.

I alla tänkbara sammanhang brukar det lite slarvigt slås fast att

om man inte syns och hörs så finns man inte heller. Det är naturligtvis en sanning med modifikation. Men det är ändå ett faktum att för de flesta medborgare i våra länder är arkiv och de nationella institutioner vi skapat runt arkiven okända och föga engagerande begrepp. Detta ointresse kan många gånger te sig närmast provocerande då det är så uppenbart för oss inom proffessio-

HMV arkiv

nen och för arkivens användare att en värld utan arkiv skulle innebära ett samhälle utan orienteringsförmåga åsamkad av en kollektiv minnesförlust.

Viljan och ambitionen att förbättra och effektivisera vår förmåga att kommunicera arkivens samhällsreliga betydelse gentemot en många gånger oförstående, omvärld handlar nog ofta om att förbättra arkivens image. Att vinna ett tydligt erkännande såväl från den politiska sfären som från allmänheten. Att bli betraktad som en viktig och basal samhällsresurs även av dem som inte utnyttjar våra tjänster. Vi vill på samma sätt som stora bibliotek och museer naturligt ingå i det som den gemene medborgaren ser som självklarheter i det goda civiliserade samhället.

Användande och användbarhet

Inom många nationalarkiv arbetas det idag målmedvetet för att etablera en ny bild av arkivinstitutionerna. Vi ser en strävan bort ifrån en sluten, elitistisk och exkluderande organisationskultur. Modeorden är förmedling, tillgänglighet, öppenhet, vi talar om pedagogik och lärande och vikten av ett inkluderande tilltal. Nationalarkivens prioriteringar uppvisar naturligtvis stora olikheter och en del har en starkare vilja och större möjligheter än andra. Men det är uppenbart ett antal förebildar börjar utkristallisera sig. Arkiv som kommit längre än andra att, hos

sina respektive länders allmänhet, etablera en ny bild av arkiv och arkivverksamhet.

Det finns en tydlig gemensam utgångspunkt som förenar de arkivinstitutioner som håller på att erövra rollen som förebild. På ett målmedvetet sätt har man lyft fram själva användandet av arkiven som det mest centrala i uppdraget. Vården och bevarandet är naturligtvis en del av kärnverksamheten vid ett arkiv, men är inget självändamål. Bevarandet och vården är en förutsättning för att arkiven ska kunna användas. Informationsteknologin och de näst intill obegränsade möjligheter den har gett oss vad det gäller reproduktion, distribution och användaranpassad tjänstefiering utgör den underliggande kraften bakom den successiva förskjutningen av arkivinstitutionernas fokus. De nya tekniska möjligheterna har också haft till följd att arkivinformati- onens användbarhet alltmer blir föremål för vår uppmärksamhet och våra konkreta utvecklingsinsatser.

Arkiven och Europeana

I anslutning till vad som sagts ovan vill jag avslutningsvis åter anknyta till det kommande EBNA-mötet i Budapest. De i mitt tycke viktigaste frågorna som kommer att behandlas är de europeiska riksarkivariernas svar på The New Renaissance, "Comité des Sages" rapport om digital tillgång till det europeiska kultur-

arvet, samt ett initiativ i form av en pre-proposal om ett fortsatt arbete med att utveckla APEnet.

"Comité de Sages" rapport är viktig då den i princip avspeglar den hållning som kommer att karaktärisera EU-kommissionens agerande under de kommande åren. Mycket tydligt slås det här fast att Europeana ska vara "the reference point for European cultural content online". Missnöjet med Europeana har varit stort från arkivens sida. Detta med all rätt. Europeana klarar idag inte av att i tillräcklig utsträckning hantera arkivstrukturer eller annan kontextuell metadata som utgör en väsentlig del av arkivens informationsinnehåll. Samtidigt är det inte rimligt att de europeiska arkiven vänder portalen ryggen. Utifrån ett perspektiv som handlar om att kommunicera arkivinformati- on som en del av det europeiska kulturarvet och där detta ses som en helhet är det av stor strategisk betydelse att de europeiska arkiven exponeras via Europeana.

Genom APEnet byggs en gemensam portal för att redovisa europeiska arkivbestånd. APEnet är ett viktigt projekt utifrån ett europeiskt tillgänglighetsperspektiv. Portalen är också helt avgörande för att arkivinformati- on på ett rimligt sätt ska kunna exponeras via Europeana.

Skribenten är riksarkivarie i Sverige

Dansk besøg i Islands Nationalarkiv

Hrefna Róbertsdóttir

Kirsten Villadsen Kristmar, arkivchef i Bevarings- og Kassationsafdelingen i Danmarks Rigsarkiv, besøgte Islands Nationalarkiv den 24.-25. marts i år. Formålet var blandt andet at deltage i seminarer sammen med Nationalarkivets medarbejdere og at holde forelæsning på en konference, der blev arrangeret af Nationalarkivet og Foreningen

om records management i Island. Konferencen omtales andetsteds i bladet.

Interne faglige møder

Torsdag den 24. marts blev der holdt fire seminarer, hvor medarbejdere i Nationalarkivet kunne deltage. De handlede om adgang til arkivalier, om digital arkivering, om kassation og om forskningsarbejde. Disse møder blev modtaget meget positivt. Her gennemgik man og sammen-

lignede forholdene i Rigsarkivet i Danmark og i Islands Nationalarkiv. Det er meget nyttigt at sammenligne praktiske forhold og undersøge både det, man har fælles, og det, der er forskelligt.

Tilgængelighed

Tilgængelighedsspørgsmålene bliver vigtigere og vigtigere, og de retlige rammer bliver tydeligere. Arkiverne rummer oplysninger om borgernes rettigheder samt mange

■ Fra en af de faglige sessioner som Kirsten Villadsen Kristmar fra det danske Rigsarkiv holdt med medarbejderne i Islands Nationalarkiv. Foto: EGG.

■ Kirsten Villadsen Kristmar, arkivchef i Rigsarkivet i København, Hrefna Róbertsdóttir arkivchef i Islands Nationalarkiv og Kristjana Kristinsdóttir arkivar samme sted. Foto: EGG.

forskellige historiske arkivalier. I Danmark er der almen adgang til arkivalier efter 20 år, mens det er 30 år i Island. Der er dog mange forskellige undtagelser fra tilgængelighed, f.eks. pga. personbeskyttelse, sikkerhedsspørgsmål, økonomiske interesser og forskellige private interesser. Forskere og andre kan også få dispensation fra de mere snævre regler om tilgængelighed. Med hensyn til dette ligner forholdene i Island og Danmark hinanden.

Digital bevaring

Island har indført det danske Rigsarkivs metoder for langtidsbevaring af digitale data og støttet sig til de samme tekniske udformninger. I Danmark har man arbejdet meget længere med modtagelse af digitale arkivalier, end man har gjort i Island. Situationen hos myndighederne er den, at størstedelen af Danmarks centrale forvaltning nu er digital med undtagelse af domstole og politimyndigheder. Det er magtpåliggende at tage næste skridt på dette område i Island, og nogle ministerier er nået et stykke hen ad

vejen med forberedelsen, og andre har planer om indsatser på området for at gøre forvaltningen mere digital. Desuden er det vigtigt at overveje bevaring af digitale privatarkiver.

Forskel i kassationsstrategi

I Danmark kasseres meget, således er ca. 85 % af papirarkivalierne kasseret de seneste årtier. Der bevares en større del af digitale arkivalier, idet omkring halvdelen kasseres. Der har været arbejdet målbevidst med planer om en systematisk undersøgelse af dele af forvaltningen, og det har resulteret i et godt overblik over offentlige instansers arkivering. I Island er ingen arkivalier før 1960 kasseret, og efter den tid må man regne med, at bevaringsprocenten er ca. 60. Der mangler stadig at blive udarbejdet flere regler for kassation og bevaring, men man træder nu de første skridt ind i den digitale verden, og nogle digitale data er allerede modtaget til langtidsbevaring i Islands Nationalarkiv.

Forskning i arkiverne

Dagen sluttede med en debat om

forskningen og dens betydning for arkiverne. I Danmark er der tradition for, at en bestemt del af visse ansattes arbejdstid er viet til forskning, men i Island har det arbejde mere været projektorienteret. Det er vigtigt for arkivernes virksomhed, at disse faktorer varetages omhyggeligt. I Islands Nationalarkiv er det vores vision, at der er behov for at knytte forskningsarbejde tæt sammen med førsteprioriteringerne i arkivets arbejde, og at forskningen bliver til gavn både for det arkivfaglige arbejde og den historiske viden. Arkiverne sidder inde med en kæmpe skat af oplysninger om alle livets aspekter, hvad enten det drejer sig om fortid eller nutid. Forskning og formidling af dette materiale har en stor rolle at spille uden for arkivernes vægge.

Skribenten er leder af Bevarings- og Kassationsafdelingen i Islands Nationalarkiv.

Seminar

om bevaring og adgang til oplysninger

Njörður Sigurðsson

Den 25. marts holdt Islands Nationalarkiv i samarbejde med Foreningen om records management i Island et seminar om bevaring og adgang til oplysninger. Semina-
rets overskrift "Blikket vendt mod fremtiden", henviste til, at det ved behandlingen af arkivalier i dag er vigtigt at tænke på deres tilgængelighed og bevaring fremover. Emnet omhandlede således vigtige faktorer inden for forvaltning og et demokratisk samfund, om oplysningspligt og myndighedernes pligt til at bevare arkivalier og gøre dem tilgængelige.

Gæsteforelæser fra Danmark

På seminaret var der tre indlæg.

Indbudt gæsteforelæser var Kirsten Villadsen Kristmar, arkivchef på Bevarings- og Kassationsafdelingen i Rigsarkivet i Danmark. Hun holdt et indlæg på engelsk med titlen "Archives and Records Management – a Danish perspective". I indlægget gennemgik hun offentlig arkivering og records management i Danmark, og hvordan begge dele stræber mod det fælles mål at bevare arkiver og gøre dem tilgængelige. Hun sammenlignede den danske og islandske arkivlovgivning, men af historiske grunde er flere forhold i de to landes forvaltninger beslægtet. Kirsten Villadsen Kristmar pointerede, at den islandske arkivlov (lov om Islands Nationalarkiv) på mange måder var stærkere end den danske. Det

var især, fordi den islandske lov både dækkede kommuner og stat, mens den danske ikke gjorde det på samme måde. Det gav stof til eftertanke, da Kirsten Villadsen Kristmar fortalte, at man i Danmark kun bevarede ca. 15% af papirarkivalierne fra myndighederne, men ca. 50% af data fra digitale systemer. Det var først og fremmest udgifterne til bevaring af papirarkivalier, der forklarede denne forskel. Til sammenligning kan det nævnes, at i Island bevares ca. 60% af alle offentlige arkivalier. Forskellen i bevaringsprocent er iøjnefaldende.

Oplæg fra Nationalarkivet

Unnur Birna Karlsdóttir, arkivar ved Islands Nationalarkiv, stod for det næste indlæg. Desværre kunne hun

ikke selv fremføre det, men Hrefna Róbertsdóttir, leder af Nationalarkivets Bevarings- og Kassationsafdeling, holdt det for hende. Indlægget blev kaldt "Bevaring og kassation – regler, udførelse og fremtidsudsigter". Der blev gjort rede for de vigtigste synspunkter og metoder i Island ved bevaring af offentlige arkiver samt for løsninger til forbedringer ved arkivering i Island.

Almenhedens ret til oplysninger

Dagens sidste forelæsning var et indlæg fra Trausti Fannar Valsson, lektor ved Islands Universitets juridiske fakultet. I sidste øjeblik blev Trausti Fannar forhindret, men jurist Kristín Benediktsdóttir holdt hans indlæg. Traustis indlæg havde titlen "Almenhedens ret til oplysninger og myndighedernes pligt til at bevare arkivalier på tilgængelig vis", og han gennemgik dér de vigtigste lovbestemmelser om oplysningsret og myndighedernes pligt til at bevare oplysninger og gøre dem tilgængelige. Den islandske lovgivning bygger i høj grad på den danske.

Deltagelse i arrangementet

Som helhed var seminaret vellykket til trods for, at to forelæsere blev forhindret i at deltage. Omkring 100

■ Kirsten Villadsen Kristmar arkivchef i Rigsarkivet i Danmark holder sit foredrag „Archives and Records Management – a Danish perspective.“ Foto: EGG.

deltog i seminaret, især arkivledere og andre ansatte i forvaltningen. Arrangørernes ønske er, at seminaret har været et vigtigt indlæg i diskussionen om tilgængelighed og bevaring af oplysninger, især set i lyset af, at der nu i Altinget er fremlagt et nyt resolutionsforslag til offentlighedslovgivning, lige som der er blevet arbejdet på en ny lovgivning for Islands Nationalarkiv i Undervisnings- og Kulturministeriet. Samarbejdet mellem de to instanser,

der arrangerede seminaret, er også vigtigt og vil forhåbentlig fortsat være udbytterigt.

Skribenten er arkivar ved Islands Nationalarkiv.

■ Seminaret „Ind i fremtiden“ havde omkring 100 deltagere og blev holdt på Grand Hotel i Reykjavík.

Foto: EGG

■ Musik spillede også en stor rolle i Reykjavíks Stadsarkivs program. Her er DJ Þráinn Óskarsson, som blev godt modtaget, da han spillede vinylplader med musik fra 70erne og 80erne, musik som var populær i ungdomscenteret Tónabær i sin tid. Foto: Svanhildur Bogadóttir.

Arkiverne med i Museernes nat

Eiríkur G. Guðmundsson

Museernes nat i 2011 blev holdt i Reykjavík fredag den 11. februar fra kl. 19 til 24. Museernes nat blev første gang afholdt i 2005 som en del af Vinterfestivalen i Islands hovedstad. Som årene er gået, har flere museer tilmeldt sig og deltaget i dette aftenarrangement, som nu omfatter museer i hele hovedstadsområdet. Det er hovedstadens (Reykjavíks) kontor, som har initieret arrangementet og stået for den fælles organisering så som annoncering og planlægning af „museumsbussen“, en bus som kører mellem de museer, der har åbent på museernes nat.

Museernes nat er et vellykket tiltag - og velbesøgt. Det har givet almenheden en mulighed for at opleve museerne på et usædvanligt tidspunkt. Museerne har til gengæld haft mulighed for at komme med nye tilbud, og de har gerne haft fælles tema. Temaet i år var „Islændingen“.

Nationalarkivet

For anden gang deltog Islands Nationalarkiv i Museernes nat. Det blev besluttet at lave en lille udstilling om

arkivar Jón Sigurðsson (1811-1879), islændingenes største frihedshelt. Jón Sigurðsson boede i København det meste af sit liv og arbejdede som arkivar og historiker. Han er dog af de fleste kendt for sin politiske kamp for at befri Island fra dansk styre.

I år er det 200-året for hans fødsel, og det fejres som et stort jubilæum på nationalt plan (se HVM i NA1/2011). Med sin lille udstilling af dokumenter om Jón Sigurðsson honorerer Nationalarkivet frihedshelten som arkivar og historiker. Desuden var Jón banebryder ved at udgive kilder til Islands historie.

Nationalarkivet bød ellers på foredrag, som arkivets historikere holdt. Lidt uden for det sædvanlige på en læsesal kunne gæsterne lytte til en trubador, der spillede og sang. Gæsterne kunne iøvrigt bruge de faciliteter, som findes på læsesalen, ledsaget af arkivets eksperter. Besøgstallet var knapt 100.

Stadsarkivet i Reykjavík

Stadsarkivet i Reykjavík har deltaget i Museernes nat flere gange. Der var mange interessante punkter på programmet. Blandt andet var der udstillet dokumenter fra et ungdomscenter, Tónabær i Reykjavík. Blandt

de afleverede arkivalier var et kartotek over den musik, som blev spillet under ungdomshusets arrangementer, fx ved dansebal. Atmosfæren på dette kendte underholdningssted blev genskabt ved at spille musik fra stedets gamle programmer - fra gamle vinylplader.

Levende jazz kunne også opleves på Stadsarkivet. Et billedshow fra de andre regionalarkiver blev vist i aftenens løb. I anledning af Museernes nat blev der arrangeret en udstilling af dokumenter og dukker, som Stadsarkivet fik afleveret for nylig fra et dukketeater. Besøgstallet i løbet af natten var over 500.

Regionalarkivet i Kópavogur

Regionalarkivet i Kópavogur, Reykjavíks naboby, var også åbent på Museernes nat med udstillingen „Politiske drømme og mareridt“, hvor man fra arkivets samlinger kunne se billeder og propaganda fra politiske møder og kampagner i og uden for byen igennem årene samt arkivalier fra valgdirektoratet i Kópavogur. Gæsterne kunne også lytte til politisk musik. Antallet af gæster i aftenens løb var omkring 100.

ABM-samarbejde betragtet nedefra og op

– Aalborg som eksempel

Bente Jensen

I dag er ABM-samarbejde en integreret del af Aalborg Stadsarkivs drift. Før Stadsarkivet nåede hertil, er der gået tre år med to modeludviklingsprojekter, som i dag udgør et solidt fundament for samarbejdet. Artiklen fortæller om ABM-samarbejde som projekt og drift set fra et kommunalt niveau.

Aalborg Stadsarkiv arbejdede i perioden 2007-2010 med at udvikle

modeller for ABM-samarbejde på kommunalt niveau i to projekter sammen med Aalborg Historiske Museum, Aalborg Bibliotekerne og ekstern konsulent i netværksdannelse, lektor Jeppe Gustavsson fra Institut for økonomi og ledelse, Aalborg Universitet. Begge projekter var støttet af Kulturarvsstyrelsen og Bibliotek og Medier.

Fase 1 - modeludvikling

Første projekt: "Modeludvikling for kommunalt ABM-samarbejde"

(2007-2008) havde som formål at skabe grundlag for et tæt, formaliseret og optimeret kommunalt ABM-samarbejde på det lokalhistoriske område både på administrativt og fagligt driftsniveau. Fokus i projektet var at udnytte eksisterende ressourcer optimalt til gavn for brugerne, som gerne skal mærke effekten i form af kvalitativt bedre tilbud. De tre institutioner kortlagde og beskrev deres virksomhed, faglighed og arbejdsgange samt identificerede krydsfelter og forskelle. Ud

■ Aktiviteter i HistorieAalborg, ABM-læsesalen på Aalborg Stadsarkiv.

Foto: Bente Jensen.

fra beskrivelserne blev der indkredset nye muligheder og visioner for samarbejdet samt udviklet modeller med grundlag i netværksteori for samarbejde omkring indsamling, registrering og formidling. Der blev ligeledes udfærdiget en procesmanual (en "køgebog") for det konkrete samarbejde.

Set i bakspejlet var den første fase nyttig i forhold til det videre mere konkrete samarbejde, fordi det hjalp parterne med at lære hinanden at kende og gav ny kendskab til forskelle og ligheder mellem arkiv, bibliotek og museum. Procesmanualen bliver i dag løbende taget op og videreudviklet, fordi den indeholder en fælles forhandlet fremgangsmåde for, hvordan "vi gør".

Fase 2 – modelafprøvning

Projektet pegede på en fase to, hvor modellerne for ABM-samarbejdet skulle afprøves og videreudvikles på konkrete projekter. Vi var så heldige igen at modtage midler fra Kulturarvsstyrelsen og Bibliotek og Medier og startede næste projekt i 2009. Videreudviklingen skete ved afprøvning af modellerne på tre konkrete centrale områder inden for ABM-institutionernes kerneopgaver:

- Et udstillings-, dokumentations- og indsamlingsprojekt om "Grønland i Aalborg". Projektets mål var at udvikle modeller for udstillingsamarbejde og samarbejde med eksterne parter, at kvalificere samarbejde omkring

"vanskelige emner", som opstår i et multikulturelt projekt, samt udvikle et løbende formidlings-samarbejde med henblik på permanent formidlingskoordination. Grønland blev valgt, fordi Aalborg har tilknytning til Grønland, idet Grønlandshavnen, der udskiber fragt til Grønland, er beliggende i byen.

- Etablering af fællesmagasin for arkiv, museum, kunstmuseum og bibliotek. Magasinet er et OPP-projekt (offentlig/privat samarbejde), som der bygges på i disse måneder. Magasinet er planlagt til åbning 1. januar 2012.
- Oprettelse og drift af en ABM-læsesal: HistorieAalborg, en fælles facilitet, hvor kan der trækkes på alle tre samlinger på ét sted. Brugeren skal herefter ikke forholde sig til, at de lokalhistoriske informationer af historiske grunde er struktureret på forskellig vis og oprindelig hører til i tre huse. I en fase 3 skal læsesalen have en digital tvilling.

I 2010 afholdt projektet et åbent seminar på Rigsarkivet. Formålet med seminaret var at dele erfaringer i forbindelse med udarbejdelse af en model, baseret på netværksteori, og at teste modellen på andre virkeligheder for at undgå "hjemmeblindhed". Til seminaret var der også inviteret ABM-samarbejde fra de andre nordiske lande med oplæg fra Astrid Løvlien fra Statsarkivet i Trondheim om samarbejdet mellem Statsarkiv,

Byarkiv og Universitetsbibliotek, og Björn Lindwall fra ABMsamarbejdet Eskilstuna i Sverige. De skulle sætte den danske udvikling inden for ABM-samarbejde i perspektiv. Projektdeltagerne fra Aalborg lagde deres modeller frem til diskussion blandt de 35 fremmødte. Temaer i diskussionen blev, hvordan fungerer samarbejde, når det initieres oppefra og ned (top-down) i forhold til nedefra og op (bottom-up). Er ABM-samarbejde kun for ildsjæle? var et andet gennemgående tema.

Senere blev arkiv, bibliotek og museumsinstitutioner: Esbjerg, Randers og Odense besøgt og kollegaer interviewet for at inddrage samarbejdserfaringer fra de tre byer, igen for at undgå "hjemmeblindhed" i forhold til modeludviklingen. Projektet havde ligeledes en yderst givende studietur til Eskilstuna for at se og diskutere ABM-samarbejde i praksis.

Praksis

To af de konkrete projekter har en fysisk tilstedeværelse: Fælles ABM-læsesal og en magasinbygning. De funktioner er i dag begge en del af den daglige drift og udgør en naturlig platform for samarbejde. ABM-læsesalen HistorieAalborg er placeret på Aalborg Stadsarkiv. Bibliotekarere fra Aalborgbibliotekerne indgår i vagtplanen; der er således altid en arkivansat og en bibliotekar på vagt. Den fælles læsesal blev igangsat et halvt år før planlagt, da

bibliotekets lokalsamlings lokaler blev overtaget af et projekt. Her gjorde projektsamarbejdet, at der ikke opstod en krise. Medarbejderne var vant til at samarbejde og kendte hinandens faglighed. Museet er ikke integreret i den daglige drift af læsesalen. Det har ikke har erfaringer med at møde gæsterne/brugerne én til én i brugertilpasset vejledning, men indgår til gengæld aktivt i programvirksomheden. Skævheden bliver der rettet op på, når det fælles arkiv-/museums-magasin står klart. Her er planlagt en læsesalsfunktion, hvor brugere, der skal studere store arkivaliemængder og/eller potteskår og genstande, kan arbejde. Her ser museet mere naturligt deres rolle.

Vanskeligst har det været at fundere samarbejde om det mere "luftige" organisatoriske: Koordination af årsplaner og formidlingssamarbejde. Både på grund af forskellige terminer for planlægning, forskel-

lige typer og størrelse af organisation samt forskelligt fokus på ABM-samarbejdet. Det er oplagt, at projektet fylder mest på Stadsarkivet, hvor en stor del af arbejdet er fokuseret på det lokalhistoriske felt, for biblioteket fylder det af naturlige grunde en langt mindre del. For museet er kun nyere tid med i samarbejdet (fra 1800) og fx ikke middelalder og renæssance. Endelig fordrer museumsstrukturen store enheder: Aalborg Historiske Museum er en del af en større organisation under opbygning: Nordjylland Historiske Museum, og dermed tildeles ABM-samarbejdet i Aalborg en mindre rolle.

Det har ikke været spild af tid at fundere projektet over tre år. Dets teoretiske fundering i netværksteori har været en force, der har løftet det og givet nogle gode arbejds- og analyseredskaber for deltagerne, som kan bruges i nye projekter og

driftssammenhænge. Det har ligeledes været en stor fordel at have en ekstern konsulent med i processen, der kunne forholde sig videnskabeligt og objektivt til proces og resultater.

Læs videre:

Rapporter fra fase 1 og fase 2 af projektet: **Modeludvikling for kommunalt ABM-samarbejde om lokalhistorie** samt et engelsk summary af fase 2 findes på: <http://www.aalborgkommune.dk/Borger/Kultur-natur-og-fritid/lokalhistorie/Aalborg-Stadsarkiv/Sider/Webudgivelser.aspx>

Skribenten er arkivar ved Aalborg Stadsarkiv.

Flest arkivalier afleveres nu i digital form

Jan Dalsten Sørensen

"Hvad er højest: Rundetårn eller et tordenskrald?". Sådan siger danskerne, når nogen prøver at sammenligne to størrelser, som grundlæggende ikke kan måles med samme måleenhed. Måske kan man beskyldte Statens Arkiver for at falde i denne klassiske fælde, når vi i vores årsberetning for 2010 kan fortælle, at dette år blev det første, hvor mængden af modtagne digitale arkivalier for første gang oversteg mængden af modtagne papirarkivalier. Baggrunden for denne påstand er, at Statens Arkiver i 2010 godkendte 235 arkiveringsversioner af data fra forvaltningens it-systemer. 166 arkiveringsversioner kom fra statslige myndigheder og 69 kom fra kommunale myndigheder. Disse arkiveringsversioner fyldte tilsammen 9,1 terabyte. Flest arkiveringsversioner kommer fra forskellige registre og fagsystemer, men 49 af de godkendte arkiveringsversioner var fra ESDH-systemer, dvs. elektroniske sags- og dokumenthåndterings-systemer med digitale dokumenter. Vi har skønnet, at den mængde data, hvis den blev skrevet ud på papir, antagelig ville fylde omkring 9½ hyldekilometer. Det er naturligvis et groft overslag med alle tænkelige forbehold, og vi har absolut ikke tænkt os at afprøve det i praksis.

Uanset om dette overslag rammer nogle hundrede hylde-meter

forbi eller ej, er pointen – og grunden til at overslaget er interessant – at vi nu har et rimeligt grundlag for at sige, at vores accession af information i digital form overstiger accessionen af information på papir. Det er en udvikling som vi forventer vil fortsætte, indtil vores nye magasiner på Kalvebod Brygge er fyldt op, og accessionen af papirarkivalier helt ophører, fordi al bevaringsværdig information inden for relativt få år fra nu udelukkende vil blive skabt i digital form.

Statens Arkiver tillod allerede i 1995 de statslige myndigheder at gå over til fuld digital arkivering. De første år var det dog kun ganske få myndigheder, som turde at tage dette skridt, og først i 2005 kunne Statens Arkiver godkende den første aflevering af data og dokumenter fra et ESDH-system.

Det var Danmarks Jordbrugsforskning, som havde æren af at være den første statslige myndighed, som afleverede data og dokumenter fra journalperioden 1998-2003 i fuldt digital form.

Den næste større milepæl nåede vi så i 2010, hvor vi på det statslige område for første gang godkendte flere arkiveringsversioner af ESDH-systemer end e-journaler, dvs. søgemidler i digital form til papirarkivalier. 29 statslige myndigheder fik i 2010 godkendt en arkiveringsversion af seneste journalperiode i fuld digital form, mens der blev godkendt 16 arkiveringsversioner af

■ Digitale arkivalier fylder fysisk langt mindre end papirarkivalier. De valgte arkivalier og deres omfang er her tilfældig.

Foto: Leon Jespersen.

e-journaler. Fremadrettet blev der i 2010 godkendt nye implementeringer af 43 ESDH-systemer og kun 6 e-journaler for de myndigheder, som skiftede journalperiode. Målsætningen om, at forvaltningen og dermed dens arkivdannelse skal være fuldt digital, nærmer sig således hastigt.

Skribenten er chefkonsulent og sektionsleder i Diark-sektionen, Rigsarkivet, København.

Hvordan dokumenteres oplysninger om offentlige myndigheders personale?

Jeppe Klok Due

I den seneste tid er der sket to ændringer hos de offentlige myndigheder, der kan have betydning for dokumentationsværdien af deres personalesager. For det første er sagsdannelsen blevet digital, hvilket kan have betydning for, hvad der dokumenteres på personalesagerne. For det andet har den måde, som offentlige myndigheder ser på deres personale, ændret sig betydeligt. Der er et stadigt større fokus på medarbejderne som den vigtigste ressource, og at det er en ressource, der skal fastholdes og kompetenceudvikles; endvidere er ansættelses- og lønforhold blevet mere individualiserede.

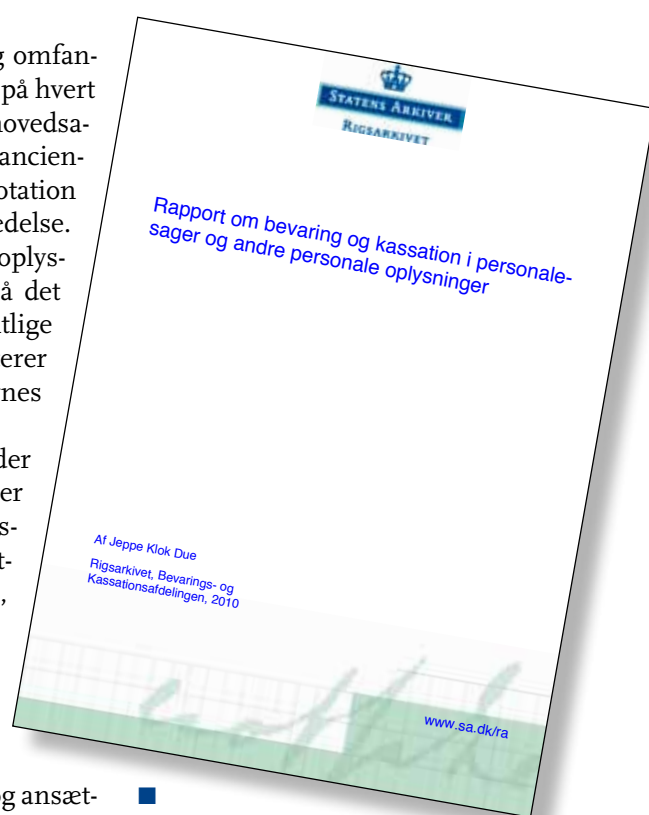
Når der sker sådanne forandringer internt i myndighederne, bør arkivvæsenet følge med i udviklingen og se kritisk på sin bevaringspraksis. Rigsarkivets Bevarings- og Kassations-afdeling har taget hul på diskussionen af personaleoplysninger, hvilket er resulteret i en rapport, der nu er tilgængelig på NA's hjemmeside (www.arkivnyt.nu).

For at undersøge eventuelle forskelle i personalesagernes dokumentationsværdi på henholdsvis papir og ESDH udvalgte tre tilfældige myndigheder på tre forskellige niveauer – en forskningsinstitution, en styrelse samt et departement. Undersøgelsen viste, at der overordnet set ikke var den store forskel på,

hvilke typer oplysninger og omfanget af disse, der var bevaret på hvert af de to medier. Det var i hovedsagen sager vedrørende løn, anciennitet, sygdom, ferie, jobrotation samt ansættelse og fratrædelse. Altså forholdsvis trivielle oplysninger på individniveau, så det er åbenbart ikke her, offentlige myndigheder dokumenterer ændringer i medarbejdernes forhold.

Hvis man sammenholder disse personaleoplysninger med dem, der bevares i statslige statistikregistre, er sidstnævnte så standardiserede, at det ikke giver mening at bruge oplysninger herfra på individniveau, men for statistiske undersøgelser dokumenterer de fint forhold vedrørende økonomi og ansættelsesforhold.

Derimod bliver der taget flere personaleadministrative it-systemer i brug hos de offentlige myndigheder, bl.a. rekrutterings- og HR-systemer men også ESDH-systemer, der dækker hele personaleområdet både individuelle personalesager og den mere overordnede personalepolitik. Systemerne indeholder data om myndighedernes interne forhold f.eks. kompetenceudvikling og stamoplysninger. Flere af disse systemer dokumenterer forhold så som omstrukturering og genudnyttelse af personale i forbindelse med ressortændringer, jobrotation, for-

■ Hele rapporten kan læses på www.arkivnyt.nu

fremmelser, kompetenceudvikling, hvilke kompetencer der efterspørges, individuel aflønning etc. Derfor har Statens Arkiver besluttet at vurdere personaleadministrative systemer individuelt og bevare indholdet af systemer, der i væsentlig grad dokumenterer myndighedernes interne praksis og ændringer i samme.

◆ Forfatteren er arkivar ved Bevarings- og Kassationsafdelingen i Rigsarkivet, København.

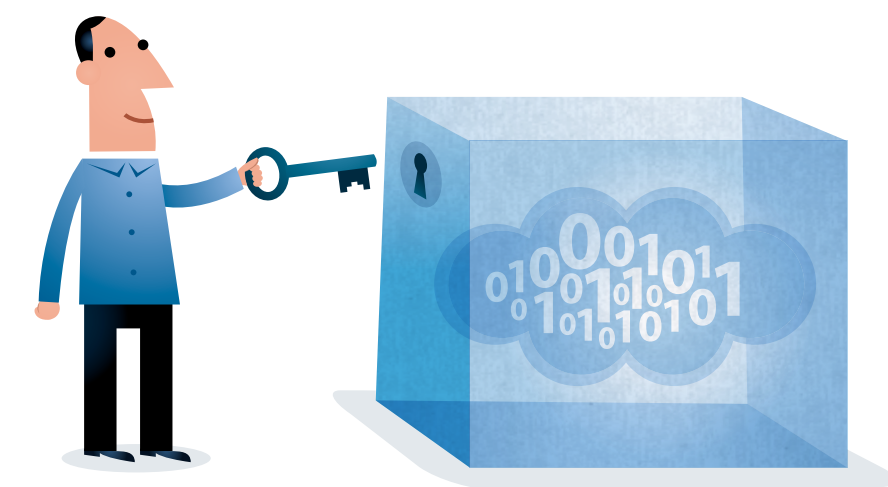
Fælles formidling om digital langtidsbevaring

Johan Reventlow

Det danske kulturministerium støtter et projektsamarbejde mellem fire store statslige kulturbevaringsinstitutioner: Statens Arkiver, Det Kongelige Bibliotek, Statsbiblioteket og Det Danske Filminstitut. Institutionerne er i det fælles projekt gået sammen om at formidle viden på internettet om digital bevaring, og de fire institutioner kan trække på mange års erfaring med arbejdet på området. Statens Arkiver har modtaget data og dokumenter fra offentlige myndigheders it-systemer siden starten af 1970'erne. Nationalbibliotekerne har modtaget digitale data siden midten af 1980'erne, da forlagene begyndte at indsætte fx cd-rom skiver i trykte publikationer, og Det Danske Filminstitut har restaureret film digitalt siden 2001 og har ligeledes modtaget digitale billeder og dokumentarfilm.

Formidlingsprojektet tog som udgangspunkt, at de fire institutioner i fællesskab skulle skabe og vedligeholde en hjemmeside på www.digitalbevaring.dk og dér skabe rammerne for videndeling omkring emnet. En redaktionsgruppe nedsat af de fire organisationer har i projektets forløb tilrettelagt indholdet og sikret, at artikler om de mange aspekter og udfordringer inden for emnet digital bevaring blev skabt.

Hjemmesiden indeholder dels konkrete råd om en række tekniske

aspekter og valg, man bør overveje i forbindelse med planlægningen af digital bevaring, ligesom der også går i dybden med både valg af bevaringsstrategier, relevante lovgivningsmæssige forhold, samt beskrivelser af standarder for bevaringsindsatsens organisatoriske forhold.

Digitalbevaring.dk er primært rettet mod andre institutioner med digitale bevaringsbehov, særligt inden for arkiv-, biblioteks-, og museumsverdenen, men det er selvfølgelig et håb, at hjemmesiden også vil inspirere i bredere kredse. Både private organisationer og virksomheder kan i visse sammenhænge have behov for at arbejde med langtidsbevaring af digitale materialer, og de vil i vid udstrækning kunne bruge hjemmesiden som en introduktion til en verden og terminologi, som til daglig ellers er kulturbevaringsinstitutioners domæne. Private med

interesse i sikring af egne digitale samlinger vil også kunne finde anvisninger til, hvordan man begynder arbejdet med at sikre digitale fotos, billeder og tekst.

Digitalbevaring.dk har været i luften siden ultimo 2010, og artikler, nyheder og begivenheder fra den digitale bevaringsverden vil også i 2011 løbende blive tilføjet, således at digitalbevaring.dk kan tage rollen som de store danske kulturbevaringsinstitutioners fælles sted for formidling om langtidsbevaring af digitalt materiale.

Hjemmesiden findes på www.digitalbevaring.dk, og man kan desuden holde sig orienteret via hjemmesidens nyhedsbrev og den tilknyttede Facebookside: www.facebook.com/digitalbevaringdk.

◆
Skribenten er arkivar i Bevarings- og Kassationsafdelingen, Rigsarkivet, København.

VASA LANDSARKIV 75 ÅR

Arja Rantanen

Vasa landsarkiv är långt inne i den tredje åldern, men fortfarande aktivt och vid god vigör, utan några tankar på att pensionera sig. Arkivet inrättades 24.1.1936 och firade sitt 75-årsjubileum 24–25.1.2011, med en fest för inbjudna gäster samt ett seminarium kring temat "Arkiven och forskningen".

Landsarkivet är det femte äldsta i Finland och verkade till en början i gamla arkiv- och bibliotekshuset i Vasa. De två minnesorganisationerna var inhysta under samma tak i hela 51 år, men vägarna skildes 1987 då landsarkivet flyttade ut till sina nuvarande lokaler. De var avsedda som en temporär lösning

på utrymmesproblemen, men har visat sig rätt långvariga.

Landsarkivets verksamhet under det första årtiondet kom att präglas av Vinterkriget (1939–1940) och Fortsättningskriget (1941–1944) – arkivleveranser från Viborg skulle mottas och omplaceras tryggt, och Riksarkivet fungerade från Vasa landsarkiv. Först under senare delen av 1940-talet kunde den mer ordinära verksamheten börja ta form. I enlighet med arkivlagen av år 1939 blev tillsynsverksamheten och arkivhanteringen fokusområden för landsarkivet. Styrningen av handlingarnas livscykel samt bevarandet och tillgängliggörandet av arkivmaterial i gamla Vasa län (länsväsendet är avskaffat i Finland) utgör våra centrala uppgifter än i dag.

År 1936 disponerade Vasa landsarkiv över ca 1 300 hyllmeter handlingar; år 2010 uppgick materialet till 8 800 hm, varav 1 300 hm (15 %) utgjordes av privata arkiv. Vasa hovrätts arkiv bildar ryggraden för Vasa landsarkiv. Hovrättens arkiv klarade sig oskadat ur Vasa brand (1852), men led smärre skador under Vinterkrigets sovjetiska bombardemang. Hovrättens arkivmaterial på Vasa landsarkiv omfattar 1 030 hyllmeter och är från åren 1776–1979. Nästan 800 av dessa hyllmeter har funnits på landsarkivet ända från början, dvs. från 1936.

Antalet tjänster vid Vasa landsarkiv är 15. Landsarkivarietjänsten har innehaft av Toivo T. Rinne 1936–1946, Aimo Wuorinen 1946–1970, Martti Favorin 1971–1975, Rauno

■ Landsarkivets emigrationsväska presenterades för publiken av barnkulturkoordinator Annina Ylikoski. En nätversion av arkivväskan publiceras senare denna vår.
Foto: Mikael Herrgård.

■ Festpubliken njuter av sång och musik. Från vänster arkivrådet Eljas Orrman, riksarkivarie Jussi Nuorteva, Arja Rantanen, fullmäktigeordförande Håkan Nordman, landskapsdirektör Asko Peltola. Andra raden från vänster president Olli Varila från Vasa hovrätt, landskapsdirektör Olav Jern (skymd), landsarkivarie emeritus Jaakko Sarkamo med hustru Riitta och överinspektör Anne Luoto-Halvari från Undervisnings- och kulturministeriet. Direktörerna för landsarkiven Jarno Linnolahti, Tytti Voutilainen, Vuokko Joki och Päivi Hirvonen på tredje raden.

Foto: Mikael Herrgård.

Turunen 1976–1983, Jaakko Sarkamo 1984–1995, Eljas Orrman 1995–2000 och Arja Rantanen fr.o.m. 2000.

Festtalare under 75-årsjubileet var överinspektör Anne Luoto-Halvari från Undervisnings- och kulturministeriet, landskapsdirektör Asko Peltola från Södra Österbotens landskapsförbund, fullmäktigeordförande och riksdagsman Håkan Nordman från Vasa stad samt riksarkivarie Jussi Nuorteva. Såväl landskapsdirektören som fullmäktigeordföranden uttryckte ett starkt stöd för Vasa landsarkiv och understök dess betydelse för den regionala kulturen och identiteten – vi betjänar i första hand tre landskap på två språk, och naturligtvis alla dem som behöver information eller vill bevara sina arkiv på Vasa landsarkiv.

Under jubileumsseminariet den 25 januari diskuterades arkiven och forskningen ur tre olika synvinklar: släktforskarens, lokalhistorikerns och vetenskapsmannens. Talare var FM Teppo Ylitalo, FD Peter Ehrström och FM Johanna Bonäs. Riksarkivarie Jussi Nuorteva belyste i sitt anförande Arkivverkets roll som forskningsinfrastruktur.

Landsarkivets kunder blev också uppmärksammade. Tillströmningen av besökare var god under det öppet hus-evenemang som bjöd på guidningar i arkivmagasinen och

presentationer av emigrationsarkivväskan, men också på kaffe och gräddtårter.

I samband med festligheterna utkorades Vasa hovrätt till Årets kund 2010 vid Vasa landsarkiv. Hovrätten hade visserligen kunnat vara årets kund redan 1936 – så långt tillbaka går vårt samarbete. Samarbetet mellan Vasa hovrätt och Vasa landsarkiv har inte bara gällt att vårda, bevara och tillgängliggöra det värdefulla hovrättsarkivet. Landsarkivet och hovrätten har även samarbetat under de inspektioner som utförts i tingsrätterna. Klara arkiveringsprinciper och bevaringsansvar samt offentlighetsfrågor har varit vårt gemensamma intresse. Samarbetet har också löpt väl när landsarkivet behövt hjälp med sina utställningar och seminarier – det nordiska landsarkivariemötet 2005 hölls i Vasa hovrätts lokaler. Presidenterna för Vasa hovrätt har alltid starkt signalerat vikten av Vasa landsarkiv som bevarare av dess värdefulla dokumentära kulturarv.

■ Vasa landsarkivs 75 år långa historia i ord och bild presenterades genom en foto- och pressklippsutställning. Inga Österblad, medarbetare på Vasa landsarkiv 1975–1998 uppfriskar sina arbetsminnen.

Foto: Mikael Herrgård.

Hedersgästen, arkivrådet Eljas Orrman, som var min föregångare som direktör för landsarkivet (dvs. landsarkivarie), uttryckte under festen en önskan om att Vasa landsarkiv också får fylla 100 år. Men vi tar ett år i sänder.

Skribenten är direktör för landsarkivet i Vasa.

En kалldusch

för offentligheten

Pertti Hakala

Högsta förvaltningsdomstolen i Finland (HFD) beslöt i november 2010 att släktforskarna inte längre kommer att få tillgång till kyrkböckerna i församlingsarkiven, eftersom böckerna "innehåller känslig information som rör integritetsskyddet och den inte kan separeras från övrig information". Beslutet innebär slutpunkten (för det finländska rättsväsendets del) i en lång rättsprocess som vidtog år 2006 sedan centralregistret i Päijänne-Tavastland inte gett en släktforskare tillgång till kyrkböckerna.

Kyrkostyrelsen utfärdade i slutet av mars 2011 ett cirkulär som med hänvisning till behovet av integritetsskydd och enhetliga kutymer rekommenderar att församlingarna och centralregistren i fortsättningen endast låter forskarna få tillgång till material som är äldre än 100 år. Allmänheten och media upplystes om beslutet genom ett pressmeddelande där kyrkostyrelsen hänvisade till HFD:s beslut. De önskemål om fortsatta förhandlingar som framförts från ett flertal berörda parter, t.ex. dataombudsmannen, Arkivverket och företrädarna för släktforskarna, beaktades därmed inte. (Som känt åtnjuter den evangelisk-lutherska kyrkan i Finland omfattande lagstadgad autonomi.)

Enligt den evangelisk-lutherska kyrkan utgör rekommendationerna

inget hinder för släktforskningen. Släktforskarsamfundet är dock av annan mening. En tredjedel av landets församlingar har deponerat mikrokort av yngre kyrkböcker i landsarkiven, där forskarna hittills fått tillgång till dem fram till år 1961, efter att ha undertecknat en förbindelse om att inte missbruka materialet. Dessa kyrkböcker kommer inte längre att vara tillgängliga, och endast församlingarna kan i fortsättningen leverera uppgifter ur dem, mot en fastställd avgift (30 euro/h). Några möjligheter att kontrollera uppgifternas riktighet har släktforskarna förstås inte. Att de kommer att få vänta på sina uppgifter är dock klart, eftersom utredningarna för officiella ändamål alltid har förtur.

Högsta förvaltningsdomstolens beslut och kyrkostyrelsens cirkulär har föranlett beska kommentarer, bl.a. av redaktör Ilkka Malmberg i tidningen Helsingin Sanomat (3.4.2011): "Vi kommer således inte åt att undersöka personers, släkters, föreningars och byalags historia under åren 1911–1961 – en nog så betydelsefull period i Finlands historia."

Det uppkomna läget illustrerar väl den inbyggda konflikten mellan offentlighet och integritetsskydd, där det senare allt oftare brukar dra det längre strået i Finland. (Behovet av åtgärder inom detta område noterades bl.a. i rapporten från den internationella evalueringen av Arkivverket år 2006, se NA 2/2006, s. 61.) Lagstiftningen om integritets-

skydd stipulerar att den vetenskapliga forskningens behov av information skall tryggas, men av någon anledning betraktas genealogin – av hävd en av historiens hjälpvetenskaper – inte i detta sammanhang som vetenskaplig forskning.

Huruvida rättsprocessen förs vidare till europeiska rättsliga fora är i skrivande stund oklart. För mer uppgifter om kyrkböckers tillgänglighet i Norden, se NA 2/2010 s. 87.

Skribenten har varit ledamot av styrelsen för Genealogiska Samfundet i Finland.

Nytt liv

i gamla herrgårdssamlingar

Petra Hakala

Herrgårdarna i Finland är en betydelsefull del av landets kulturarv och gårdarnas arkiv och boksamlingar av central betydelse för forskningen i Finlands historia. Via materialet i herrgårdsarkiven kan man studera historiska fenomen ur många olika perspektiv.

Herrgårdshistoria och herrgårdskultur har sedan länge intresserat såväl forskare som allmänheten i Finland. Gabriel Nikanders *Herrgårdar i Finland* (1928–1929), Nikanders och Eino Jutikkalas *Säterier och Storgårdar i Finland* (1939–1941) och Ragna Ahlbäcks *Gods och herresäten i Finland* (1946) har fått sentida efterföljare i bl.a. C.J. Gardbergs *Finländska herrgårdar* (1989) och Bo Lönnqvists *Herrgårdar och rusthåll i Helsingforsstrakten* (2009). Under senare år har man också intresserat sig för bl.a. arkitektur, inredning och sedvänjor på herrgårdarna och utgivit studier kring restaureringsprojekt samt park- och trädgårdsmiljöer. Herrgårdsrelaterad forskning har publicerats bl.a. av Svenska litteratursällskapet i Finland och Finska Litteratursällskapet, vilka under 2000-talet utgivit verk om ett flertal herrgårdar. Brev och handlingar i herrgårdsarkiv har under senare år också utnyttjats flitigt för forskning i bl.a. politisk historia,

personhistoria, kvinnohistoria och konsthistoria.

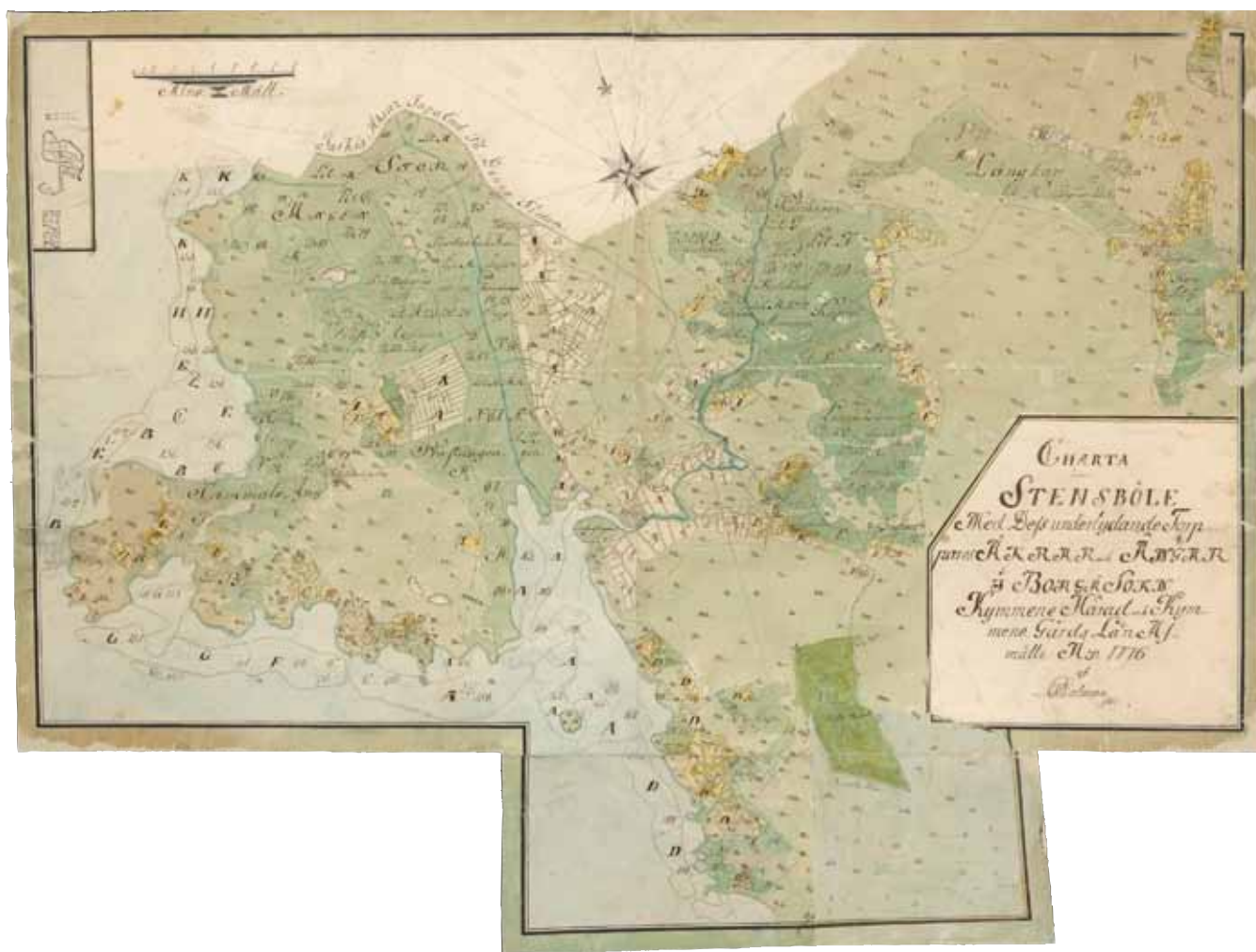
Herrgårdsarkiv finns utspridda på ett stort antal gårdar i Finland, men förvaras även i olika allmänna arkiv och bibliotek. I Riksarkivet finns arkivmaterial gällande ett tjugotal herrgårdar och större gårdar, t.ex. Åminne i Halikko och Alahovi

i Pälkäjärvi. I Åminne gårds arkiv finns handlingar från tidigt 1400-tal till slutet av 1800-talet med anknytning till släkterna Horns och Armfelts tid på gården. I Alahovi gårds arkiv ingår bl.a. korrespondens, kartor och handlingar rörande gårdsskötseln och godsägarna från 1600-tal till 1900-tal. Svenska litteratursällskapet i Finland äger och förvaltar flera stora gårdar, bl.a. Sarvax i Pernå och Stensböle i

Borgå, och har hand om gårdarnas arkiv med handlingar gällande såväl gårdsdriften som de släkter som bott på gården. Även i Nationalbiblioteket och i Åbo Akademis bibliotek finns omfattande herrgårdsarkiv och boksamlingar. I Nationalbiblioteket förvaras t.ex. 8000 band ur den viborgska herrgården Monrepos bibliotek. I arkiv- och biblioteksinstitutionerna finns också ett stort antal släkt- och personarkiv med herrgårdsrelaterat material och det förekommer även att brev och andra handlingar kring en gård och dess ägare har splittrats på flera olika arkiv.

För att stimulera godsägarnas intresse för de arkiv och boksamlingar de förvaltar startades hösten 2010 ett samprojekt kallat "Nytt liv i gamla herrgårdssamlingar – Kartanoiden kokoelmat kukoistamaan". I det tvåspråkiga projektet deltar Svenska litteratursällskapet i Finland, Finlands Riddarhus, Riksarkivet, Nationalbiblioteket och Åbo Akademis bibliotek. Avsikten med projektet är dels att engagera godsägarna i vården av sina arkiv och boksamlingar, dels att samla information om dessa samlingar i en databas med tanke på forskningen. De medverkande institutionerna vill uppmuntra till inventerings- och katalogiseringsprojekt på herrgårdarna och står till tjänst med konsult hjälp, t.ex. hand-

■ Bland ägohandlingarna i herrgårdsarkiven finns också vackra och informativa kartor. Karta över Stensböle gård 1776. SLS Historiska och litteraturhistoriska arkivet.

ledning av arkivförtecknare och information om arkiv- och bokvård. Vid behov kan representanter för projektet också bistå vid bedömning av arkivens och bibliotekssamlingarnas kondition. Arkivinstitutionerna kan även ta emot herrgårdsarkiv, förteckna dem och göra dem tillgängliga för forskare.

Startskottet för projektet var en temadag för godsägare som hölls i Riddarhuset i oktober 2010. Under dagen gav två herrgårdsforskare, docent Henrika Tandefelt och professor Kirsi Vainio-Korhonen, exempel på hur brev och annat källmaterial i herrgårdsarkiven kan användas för olika slag av historiska undersökningar. I sitt inlägg lyfte Vainio-Kor-

honen också fram att forskarna har ett etiskt ansvar gentemot det privata material de får ta del av för sin forskning. Under temadagen presenterades även ett herrgårdsbibliotek och praktiska frågor kring bevarande av arkivmaterial och böcker diskuterades. Med tanke på godsägarna har en broschyr med kortfattade råd om arkiv- och bokvård sammanställts och en sida med råd om hur man ska ta hand om arkivmaterial och äldre böcker öppnats på Svenska litteratursällskapetets webbplats (www.sls.fi).

För att inventera vilket slag av arkivmaterial och boksamlingar som förvaras ute på gårdarna kontaktade projektgruppen våren 2011 ett större

antal godsägare med en enkät. Den insamlade informationen kommer att föras in i en databas över herrgårdsrelaterat material i Finland, som är under uppbyggnad. Genom att sammanställa uppgifterna i ett riksomfattande register på översiktskatalognivå vill projektet underlätta forskarnas tillgång till källmaterial och inspirera till ny forskning i herrgårdskultur. Projektet samarbetar också med det nordiska nätverket för herrgårdsforskare som samlas till konferens i Åbo i augusti 2011.

◆ Skribenten är förste arkivarie vid Svenska litteratursällskapet i Finland.

President Tarja Halonen besökte Riksarkivet

Marja Pohjola

Republikens President Tarja Halonen och doktor Pentti Arajärvi med följe besökte Riksarkivet den 25 mars 2011, i första hand för att föra diskussioner med företrädarna för Riksarkivet om president Halonens och doktor Arajärvis privatarkiv.

Rådplägningen inleddes med en kort presentation av privatarkiven i Riksarkivet, och i synnerhet de finländska presidenternas arkiv. Enhetschef Marja Pohjola framhöll bl.a. president Mauno Koivistos stora insats som ordnare och förtecknare av sitt arkiv innan det överläts till Riksarkivet. Det är fråga om ett ansenligt arbete eftersom arkivet

uppgår till närmare 30 hyllmeter och innehåller även många fotografier.

President Halonen och doktor Arajärvi ställde många frågor till sina värdar, bl.a. för att utreda vilket slags material som det är ändamålsenligt att bevara i privatarkiven, och på hurudana villkor sådana i dag brukar överlätas till Riksarkivet för att där ställas till forskarnas förfogande. Under diskussionen tangerades också frågan om Republikens Presidents tjänstearkiv och privatarkiv: Hur skiljer man på dem?, var går gränsen mellan dem?

President Halonens arkivangelägenheter aktualiseras inom kort, när

hon efter ett knappt år överläter presidentämbetet åt sin nyvalda efterträdare.

Riksarkivet förvarar i dag åtta tidigare presidenters privatarkiv – bara två saknas. Som känt förvaras president Urho Kekkonens arkiv i Orimattila (c. 80 km nordost om Helsingfors) i privata utrymmen, som upprätthålls av Stiftelsen för Republikens Presidents Arkiv. President Martti Ahtisaaris arkiv är än så länge i personligt bruk.

Skribenten är chef för Riksarkivets enhet för privatarkiv

■ Rådpläging i riksarkivarie Jussi Nuortevas tjänsterum. Republikens President Tarja Halonen och maken doktor Pentti Arajärvi med följe fick ett manstarkt mottagande i Riksarkivet.

Foto: Heidi Mustajoki

Kjedelig med knusktørre dokumenter

– men er det motsatte bedre?

Heidi Tronbøl & Marcus Liebold

I avisen VG kunne man 27.03.2011 lese om at Træna kommune i Nordland hadde fått store deler av sitt arkiv skadet i en vannlekkasje. Redningsaksjonen av arkivmaterialet ble fremstilt som en humoristisk og dristig manøver. Tusenvis av dokumenter fra arkivet i Træna kommune hadde blitt lagt ut til tørk i en stor gymsal utstyrt med varmekabler. VG kommenterte saken på ironisk vis og skrev: "Glem alle fordommer om at kommunale dokumenter er knusktørre." Noe skribenten tydeligvis ikke hadde tenkt på, er konsekvensene som

oppstår for og av arkivmateriale som er blitt utsatt for fuktskader.

I tillegg til et mulig tap av informasjon og en estetisk deformasjon av materialet kan også muggsoppvekst i arkivaliene være en mulig følge av vannlekkasjer. Selv om muggsopp i arkivmateriale er et fenomen som mange arkivarer kjenner til fra sitt daglige arbeid, finnes det liten kunnskap i Norge om å håndtere muggsoppinfisert materiale på en forskriftmessig måte. Derfor er det derfor gjengitt en veiledning om håndtering og sanering av slikt materiale, og det belyses også

hvilke vern som bør tilrettelegges for å beskytte personer som håndterer muggsoppinfisert materiale. Det er nemlig akkurat helsefaren knyttet til muggsopp de fleste vet lite om.

Helsefarene ved muggsopp

Muggsopp er en biologisk faktor, og selv om arkivarenes arbeid primært ikke er rettet mot muggsopp, men mot muggsoppinfiserte arkivalier, er allerede håndteringen av denne type materiale tilstrekkelig til å se arbeidet i sammenheng med *Forskrift om vern mot eksponering for biologiske faktorer (bakterier, virus, sopp m.m.) på arbeidsplassen*. I følge forskriften

■ Vannskadede dokumenter fra kommunearkivet i Træna. En tvilsom metode å tørke arkivmateriale på.

Foto: Kari-Ann Dragland Stangen/Helgelands Blad

er biologiske faktorer mikroorganismer som kan føre til helseskader hos mennesker. Helsefaren knyttet til muggsopp blir vanligvis delt inn i tre kategorier. Det kan oppstå infeksjonssykdommer ved eksponering av en høy konsentrasjon av muggsoppsporer, såkalte mykoser. Mykoser rammer først og fremst individer med nedsatt immunforsvar, og kan føre til infeksjon i lungene og i andre indre organer som hjerte, nyrer og hjerne. I tillegg finnes det muggsoppallergier eller allergiske reaksjoner fremkalt av muggsopp.

Allergiene oppstår ved kontakt av soppsporer og vedkommendes slimhinner. Tegn på allergiske reaksjoner er nyse- og hosteanfall, snufsing, diaré, oppkast, feber og astma. Allergiske symptomer ved håndtering av muggent materiale er de mest hyppige reaksjoner hos eksponerte personer. Men muggsopp kan også forårsake toksiske reaksjoner hos mennesket. Reaksjonene blir enten fremkalt ved eksponering av kontaminert støv eller av selve stoffskifteproduktene som muggsoppen produserer. Eksponerte som puster

inn toksiske muggsoppstoffer kan reagere med tretthet, generell uvelhet, hodepine og irritasjon av slimhinnene.

Beskyttelse av personalet

I følge forskrift om biologiske faktorer er arbeidsgiveren forpliktet til å risikovurdere helseskader som kan oppstå på arbeidsplassen pga. eksponering av mikroorganismer. Risikovurderingen skal iverksettes gjennom en kategorisering av alle biologiske faktorer som kan opptre i en arbeidssammenheng. Deretter

■ Dekontaminasjon av muggsopp-infisert arkivmateriale.

Bilde: SCHEMPP BESTANDSERHALTUNG GMBH.

de eksponerte personer bruke personlig verneutstyr (PVU). Utstyret skal minst bestå av en egnet vernefrakk med lange armer og lukket krage, vernehansker og filtrerende halvmasker. Maskene skal minst være utstyrt med partikkelfilter i klasse P2/FFP2, men helst i klasse P3/FFP3 for å oppnå optimal beskyttelse. PVU kan utover dette suppleres med vernebriller ved behov.

Behandling av infisert arkivmateriale

Ved oppdagelse av fuktig, skadet eller dårlig luktende arkivmateriale skal dette oppbevares atskilt fra ikke kontaminert materiale. Den mest vanlige årsaken til muggsoppkontaminasjon i arkivmateriale er fukt-skader fremkalt av vannlekkasjer, som eksemplet fra Træna kommune viser. Det er derfor viktig å måle materialets relative luftfuktighet eller absolutte vanninnhold. Måleresultater over 60% relativ fuktighet hhv. 12% vanninnhold krever umiddelbare vernetiltak, da slike verdier tyder på aktiv muggsoppvekst. Om arkivmaterialet allerede befinner seg i et magasin skal det sørges for at arkivaliene verken blir rørt eller flyttet på, med mindre de skal fraktes til en rengjøringsstasjon eller muggsluse. Det anbefales å sperre av og merke hyllene der gjeldende materiale blir oppbevart inntil det skal saneres. Fuktige objekter med et vanninnhold over 12% må tørkes først. Det finnes ulike tørkemetoder (bl.a. sublimasjon) som må tilpasses ma-

skal det treffes vernetiltak som beskytter de eksponerte personer for helsefarene. Arbeidsgiveren skal bl.a. sørge for at personer som håndterer infisert arkivmateriale har nok kunnskap om muggsopp og praktisk øvelse i arbeidet med slikt materiale. Om nødvendig må arbeidstakerne få opplæring. Det anbefales at arbeidsgiveren utvikler rutiner for håndtering av muggsoppinfisert materiale, der det bl.a. tilrettelegges for at alle arbeidstakere som blir eksponert for muggsopp får muligheten til å konsultere helsepersonell,

og om ønskelig få en helseundersøkelse. Også selve arbeidsplassen der muggsoppmateriale skal håndteres må være hensiktsmessig innrettet. Arbeidsgiveren skal iverksette innslutningstiltak for å begrense smittefaren som er knyttet til de biologiske faktorene. Et effektivt tiltak er bl.a. å installere avlukkbare avtrekkskap der muggent materiale blir håndtert. Slike mikrobiologiske avtrekkskap må være utstyrt med en separat ventilasjon og punktavsug med HEPA-filter. Der muggsoppinfisert materiale må håndteres skal

terialets mengde og beskaffenhet. Tørre objekter skal støvsuges slik de står i hyllene før flyttingen til en muggsluse kan foretas. Støvsugerne må være utstyrt med HEPA-filtre slik at ikke muggsopp sporene blåses ut i luften igjen. Ved transporten av det infiserte materialet skal det utelukkende brukes lukkede beholdere for å unngå unødvendig oppvirvling av støv og muggsopp sporer. Beholderne skal lett kunne desinfiseres. Ved ompakkingen skal beholderne påføres arkivstykkets signatur og merknaden "muggsopp" og/eller "bruk forbudt". Etter at materialet er blitt fraktet til en muggsluse skal magasindelen, der de infiserte arkivalier ble oppbevart, renses. Det bør brukes vannbaserte kjemiske desinfeksjonsmidler for rensing av det kontaminerte området. Først etter sluttført rensing kan sperren av de eksponerte hyller oppheves igjen.

Når en muggsoppkontaminasjon i arkivmaterialet er påvist, må det iverksettes saneringstiltak for å stoppe muggsoppens nedbrytingsprosess og det tilknyttete substans-tapet i materialet. Det finnes to likestilte metoder for å sanere muggsopp infisert arkivmateriale, der den ene fremgangsmåten brukes ved aktive muggsoppkulturer, mens den andre blir brukt ved inaktive muggsoppangrep. Det anbefales imidlertid å gjennomføre begge prosesser for å oppnå et best mulig resultat. Arkivaliene skal både steriliseres og dekontamineres. Mens dekontami-

nasjon kun er å tilbakeføre biologiske faktorer til et uskadelig antall og nivå, er sterilisering en omfattende destruksjon hhv. inaktivering av alle mikroorganismer. Sterilisering kan kun utføres med hjelp av fysikalske og/eller kjemiske fremgangsmåter.

Det mest effektive og i mange tilfeller også tilstrekkelige dekontaminasjonstiltaket er en grundig tørr-rensing av arkivmaterialet. En slik tørr-rensing innebærer fysisk å fjerne løstsittende støv og muggsopp gjennom å feie, pensle eller støvsuge arkivaliene. Ved den manuelle overflatebehandlingen av materialet brukes det lateks svamper. Arbeidet må ikke foregå på ordnings- eller arbeidsplassen, men i spesialtilpassede rom med tilrettelagte arbeidsbord og avlukkbare avtrekksskap. Det minnes om bruk av PVU ved alt rengjøringsarbeid. Avfall som blir produsert ved saneringen skal, i følge forskriften om biologiske faktorer, emballeres godt og merkes, før det sendes til særskilt destruksjon. Både i for- og etterkant av dekontaminasjonen bør det tas prøver av arkivaliene for å vurdere om rensingen var suksessrik eller om videreførende saneringstiltak bør iverksettes.

Mens dekontaminasjonen vanligvis blir anvendt når muggsoppkulturene er inaktive, blir arkivmaterialet utsatt for sterilisering når muggsoppen er aktiv. En sterilisering blir gjerne utført i forkant av dekontaminasjonen, for å redu-

sere helserisikoen som er knyttet til muggsoppen. Det understrekes imidlertid at steriliseringen ikke kan betraktes som forebyggende tiltak mot fremtidige muggsoppangrep. Uteblir en mekanisk overflatebehandling, forblir allergenene og toksiske stoffer i materialet, og kan dermed fortsatt være helseskadelige. Den per i dag mest populære steriliseringsformen er å utsette infisert arkivmateriale for gammastråling. Behandlingen må utføres av sertifiserte bedrifter, da det kun er disse som råder over strålesikre anlegg, og som har kunnskap om helsefaren knyttet til selve fremgangsmåten. Ved behandlingen må stråledosen tilpasses, og det tilrådes skånsom bruk av stråling, da strålingen kan ha konsekvenser for materialets mekaniske og optiske egenskaper.

Det oppfordres til å utvikle et problembevissthet for muggsopp i arkivmateriale samt til å ta emnet på alvor. Uhell som i kommunearkivet i Træna kan ha fatale konsekvenser for både arkivaliene og eksponerte personer.

Forfatterne er arkivarer og arbeider i Stiftelsen ASTA. De forsker på privat basis om muggsopp i arkiv og har skrevet artikkelen i fritiden.

Strategi og plan

for fysisk bevaring av arkivmateriale, Arkivverket i Norge

Kristin J. Ramsholt

Allerede etter flomkatastrofen i Firenze i 1966 forstod man at restaurering av enkeltobjekt som primær metode for bevaring av arkiv- og biblioteksmateriale hadde spilt fallitt, og at bevaring måtte sees i et større perspektiv. I løpet av de neste tiårene dreiet fokuset seg fra å handle om bevaring av enkeltgjenstander til å handle om bevaring av samlinger. Arkiv og bibliotek er slike samlinger, som regel svært store samlinger, og en vesentlig del av nasjonens kulturarv.

Vårt mål som forvaltere av denne viktige kulturarv, må være å legge til rette for å bevare den lengst mulig, både som informasjonsbærer og som kulturhistorisk objekt.

Gjennom digitalisering kan vi tilgjengeliggjøre arkivmaterialet for et mye bredere publikum enn tidligere. Samtidig kan vi, i stadig større grad, ta originalmaterialet ut av håndtering og bruk. Når arkivmaterialets funksjon som bruksobjekt blir mindre, vil oppmerksomheten vendes fra behandling av enkeltobjekt i liten skala til å forhindre og forebygge at skader skjer i stort omfang.

I Arkivverket er det besluttet at det skal gjennomføres en omlegging fra overveiende aktiv konservering av arkivmateriale til satsing på forebyggende tiltak. Dette er nedfelt i Innstilling fra Konserveringsutval-

get i 2003 (Internt granskings utvalg nedsatt av Riksarkivaren 2002) og danner grunnlag for etatens virksomhet på området. I Riksarkivet og Statsarkivet i Oslo er utvalgets innstilling fulgt opp ved at aktiv konservering av arkivmateriale er trappet betraktelig ned de siste årene. I mangel av klare retningslinjer når det gjelder forebyggende konservering, har vi i Riksarkivet sett det som nødvendig å gjennomføre en systematisk vurdering av arkivmaterialet og arkivmaterialets omgivelser for å kunne identifisert faktorer som er, eller kan bli, årsak til skader. Målet har vært å utarbeide en **Plan for fysisk bevaring**. En viktig målsetning for planen var å få en god oversikt over hvilke tiltak som bør prioriteres i tiden fremover, og på

denne måten legge til rette for å komme i gang med forebyggende konservering. På konserveringsmøtet i Trondheim 2009 (Samling for konserveringsansatte i etaten) uttrykket Riksarkivaren et ønske om at også Statsarkivene skulle utarbeide individuelle planer for fysisk bevaring. Retningslinjer og enkelte rutiner vil være felles for hele etaten, men prioritering av tiltak og beredskapsplaner vil være betinget av lokale forhold.

Med forebyggende konservering mener vi en langsiktig prosess som søker å forhindre, redusere eller lindre skadevirkningene av de påkjenninger som truer arkivmaterialets fysiske eksistens. Forebyggende konservering krever derfor en bred tilnærming der faktorer som digita-

■ Kjell Solli, Kjell Kleivane og Tone Elin Sandøy ved Statsarkivet i Kongsberg i samarbeid om å undersøke et objekt i henhold til PAS skjemaene. Foto: Kristin Ramsholt.

lisering, konservering for digitalisering, håndtering, bruk, emballering og klimatiske forhold sees på parallelt og i sammenheng med hverandre. Først når vi ser samlingenes behov i lys av alle disse faktorene, er det mulig å foreta prioriteringer på kort og lang sikt, planlegge budsjett og bruk av resurser på den mest effektive og fornuftige måte.

Forebyggende konservering krever samarbeid mellom ulike stiltingstyper/faggrupper og betinger en felles vilje til å tenke fysisk bevaring på alle nivå i organisasjonen.

Utgangspunktet for å kunne lage en plan for fysisk bevaring av arkivmaterialet må være konkret og, så langt som mulig, målbar viten både om tilstand og klimatiske forhold.

Undersøkelse av arkivmaterialets fysiske tilstand.

En viktig del av *Plan for fysisk bevaring* er derfor å undersøke arkivmaterialets fysiske tilstand. Vi må identifisere områder som trenger ekstra oppmerksomhet, både når det gjelder ansattes rutiner og samlingens sårbarhet. Vi må ha et sammenligningsgrunnlag og utgangspunkt for å kunne måle forbedringer. Og vi må ha et sammenligningsgrunnlag for å kunne avlese resultater, sett i forhold til investeringer, bruk av resurser og behov for kompetanse.

Kunnskap om samlingene må være utgangspunkt for en hver handling og det kan vi bare få ved å gjennomføre en tilstandsundersøkelse.

En tilstandsundersøkelse må være objektiv, kvantitativ og den skal kunne gjentas.

Et viktig aspekt ved en slik undersøkelse vil derfor være at den informasjonen en slik undersøkelse gir må kunne dokumenteres på en slik måte at kommende generasjoner konservatorer og arkivarer får et lesbart bilde av samlingenes tilstand i dag, som sammenligningsgrunnlag og som utgangspunkt for videre arbeid.

Når en skal få en oversikt over tilstanden til over 1 000 000 arkivstykker, er det ikke hensiktsmessig

å undersøke hvert enkelt objekt. Det er derimot mulig å gjøre et tilfeldig men systematisk eller stratifisert utvalg av et gitt antall objekter som skal gjennomgå en nærmere undersøkelse, og med utgangspunkt i dette si noe om hele samlingen.

På bakgrunn av de erfaringer vi har gjort i Riksarkivet vil en standardisert metode forenkle arbeidet med å foreta undersøkelsen og medføre en vesentlig tidsbesparelse. En standardisert metode vil også gi en større grad av validitet til de tilstandsvurderinger som blir gjort.

Preservation Assessment Survey (PAS) er en slik systematisk og vel utprøvd metode som har vært brukt ved flere nordiske institusjoner og i til sammen 300 arkiv og bibliotek i Europa. PAS er enkel og effektiv å gjennomføre, og gir et objektivt bilde av samlingens tilstand. Undersøkelsen kan gjentas og gir sammenlignbare data, både med tanke på å kunne måle forbedringer i bevaringstilstand i det enkelte statsarkiv, når det gjelder å måle bevaringstilstanden statsarkivene seg i mellom, og mellom Arkivverket og andre arkivinstitusjoner nasjonalt og internasjonalt.

Ved å velge ut og undersøke 400 objekter i en samling (definisjonen av en samling er relativ) gir PAS en statistisk pålitelig rapport, med en treffsikkerhet på 95 % (95% konfidensintervall). Metoden gir et kvantitativt mål på tilstand, bruk, bruksverdi og klimatiske forhold.

Hvert objekt blir undersøkt etter et skjema bestående av to deler. Skjema 1 stiller spørsmål angående bruk (bruksverdi og -frekvens) tilgjengelighet og oppbevaringsforhold. Utfylling av dette skjema vil fordre samarbeid mellom arkivar/arkivkyndig person og konserveringskompetent personale. Skjema 2 krever konkret undersøkelse av hvert objekts fysiske tilstand, og må utføres av konserveringskompetent personale.

Den ferdigstilte databasen returneres til The Preservation Assessment Center der det blir utformet en rapport som inkluderer en detaljert analyse av hvor godt forebyggende konservering er integrert i samlingene, samlingens totale fysiske tilstand og en oversikt over eksisterende og manglende forbyggende tiltak med en liste over anbefalte tiltak i prioritert rekkefølge. Rapporten inneholder også en "What if..." modell der man ved å forandre ulike faktorer kan se effekten målt i bevaringsgevinst eventuelt tap av bevaring.

En stor fordel ved denne metoden er at vurdering av resultater fra tilstandsundersøkelsen foretas av et eksternt ekspertpanel som sørger for at rapportene blir foretatt etter profesjonelle kriterier og objektive prinsipper, noe som gjør at resultatene i stor grad vil ha vitenskapelig validitet og enhetlig profil.

Arbeidet med PAS-undersøkelsen har begynt i de fleste Statsarkiv

Litteratur:

Walker A. and Forster J., *Knowing the need*; <http://www.bl.uk./services/npo/pdf/knowning.pdf>, NPO 2006.

An introduction to reliability assessment theory and practice. United Kingdom Warrington (1978); PAS, Preservation assessment Survey, The British Library; DUST, Dundee University Survey Tool. <http://www.dundee.ac.uk/library/conservation/quotation.htm>.

Journal of Paper Conservation Vol.10 (2009): Digitization- Threat or Benefit to Conservation? Kristin Ramsholt.

Nordisk konservatorforbund, IIC Group, Meddelelser om konservering, 2.2007 Forebygging av vekst av muggsopp/fjerning av muggsoppangrep: Solveig Schytz.

■ En typisk arkivsak som er vurdert i henhold til PAS: Foto: Kristin Ramsholt.

og vil forhåpentligvis ferdigstilles innen utgangen av 2011. Et arbeidsteam bestående av Hanne Karin Sandvik (Statsarkivet i Stavanger), Monica Garrido (Riksarkivet) og Kristin Ramsholt (Riksarkivet), reiser rundt og deltar på oppstarten av tilstandsundersøkelsen for å sikre en felles forståelse av spørsmålene i skjema.

Undersøkelse av klimatiske forhold.

Gode klimatiske oppbevaringsforhold er fundamentalt dersom man ønsker å bevare arkivmaterialet for ettertiden. Som et eksempel kan en senkning av temperaturen fra 19°C til 15°C og en senkning av relativ luftfuktighet (RH) fra 55% til 45% forlenge papirets forventede "levetid" med 5 ganger. Det vil si at den forventet levetid for vårt sulfitt/sulfat papir (papir fra tiden etter 1850) som er vurdert til 200 år under de eksisterende forhold, vil kunne håndteres i mange hundre år lenger dersom vi kan senke temperatur og luftfuktighet i magasinene

De fleste av arkiverkets magasin er i dag eiet og driftet av Statsbygg som også har ansvar for automatisk driftkontroll med regulering av luftfuktighet og temperatur. Statsbygg har sensorer som måler luftens temperatur og fuktighet inn i magasinet og ut av magasinet. Sensorene er plassert der det er luftinntak og luftutgang, dvs. oppe, nær taket i magasinet. Statsbyggs målinger sier derfor ikke noe om hvordan de klimatiske forholdene er der arkivmaterialet befinner seg dvs. på hylla

og enda mindre om de klimatiske forholdene på overflaten av materialet. Målinger utført i Riksarkivet viser her et avvik på inntil 2°C og 10 % RH fra avlesning ved det sentrale driftssystem.

Som vi vet, vokser ikke mikroorganismer i luften, men på overflaten av objektet. Det er velkjent at det kan være store forskjeller på temperatur og relativ luftfuktighet innen bare noen få centimeter i et klimatisert magasin. I bevaringssammenheng er det viktig å få oversikt over den lokale luftstrøm i magasinet og påvise områder i magasinet der det kan oppstå lokale luftlommer med liten eller ingen luftgjennomstrømming; dannelse av et såkalt mikroklima.

Dersom vi skal få et reelt bilde av klimaforholdene for arkivmaterialet, må konserveringspersonalet ha mulighet til å måle klima over en lenger periode på utvalgte steder i magasinene og steder der arkivmateriale blir oppbevart over en viss tid. Den beste måten å gjøre dette på, er ved hjelp av digitale klimaloggere. Riksarkivet har derfor kjøpt trådløse digitale klimaloggere til hvert Statsarkiv. Systemet kalles Hygrotrac og omfatter 10 loggere/sensorer, som kan lagre og loggføre data ned til hvert 5.minutt, og en

Gateway (enhet for videresending) pr. arkiv. Signalene fra loggerne sendes direkte til Gatewayen som leses av via internett, Tom Myrvold (Statsarkivet i Bergen) er den som kjenner systemet best i arkiverket og er vår kontaktperson. Alle Statsarkivene er koblet til en felles nettside der man kan følge med på de forskjellige klimabilder.

Planer for fysisk bevaring

Rapporten fra Preservation Assessment Center og informasjon om klimatiske forhold vil inngå som en del av *Plan for Fysisk Bevaring*. Planen vil være en konserveringsfaglig styringsmodell og fungere som en handlingsplan.

En siste, men veldig viktig målsetning med dette arbeidet, er at alle som arbeider med arkivmaterialet får en større forståelse for og interesse av arkivmaterialets fysiske tilstand og at arbeidet med tilstandsundersøkelsen kan bidra til økt samarbeid om dette på tvers av ulike faggrupper.

Skribenten er papirkonservator NKFN, Leder konservering, Riksarkivet.

facebook

Det norske Riksarkivet tar i bruk sosiale medier

Maria Press

Det norske Riksarkivet følger med i tidens strømninger og er nå å finne på Facebook. Riksarkivet har også begynt å legge utvalgte fotografier på Flickr, som er en av de populærest fotosamlingene på nett. Her kan brukerne ikke bare se på bildene men de kan også kommentere, komme med nye opplysninger eller spørre om ting. Riksarkivet ønsker

med dette å møte publikum i de kommunikasjonskanalene som de ofte benytter nå til dags.

Noen av statsarkivene har også opprettet Facebooksider. En oversikt over disse finnes på arkivverket.no

■ Du kan nå bli venn med Riksarkivet på Facebook!

Hvem tror du at du er? skapte arkivinteresse i Norge

Maria Press

TV-serien "Hvem tror du at du er?" der kjendiser slektsforsker på beste sendningstid i TV har nå også kommet til Norge, hvor den har skapt stor interesse for arkiv. Antallet besøk på Arkivverkets websider økte med hele 20 ganger mens serien pågikk i januar og februar. På Digitalarkivet ble det notert en oppgang i antall besøk på 114% om man sammenligner februar 2010 med februar 2011. Det tilsvarer 496 000 søk i snitt hver dag gjennom hele februar 2011. Antallet lesesals-

gjester og brevforespørsler om slekt har også økt over hele landet.

Riksarkivet og flere statsarkiv har prøvd å følge opp interessen gjennom å arrangere slektsforskerkurs, og kursene har blitt svært populære. Riksarkivets kurs ble kjøpt fulltegnet og måtte kjøres i reprise. Det ser altså ut som om det finnes potensial for å utvide vår kundekrets – det er bare litt reklame som skal til!

■ TV-serien "Hvem tror du at du er?" har skapt interesse for arkiv i Norge, og mange meldte seg på slektsforskerkurs i Riksarkivet etter serien.

Foto: Runhild Seim.

Nordisk arkivstatistik

Leon Jespersen

Nordisk Arkivnyt's nordiske arkivstatistik har både været meget benyttet - og omdiskuteret. Spørgsmålet har først og fremmest været, om tallene er sammenlignelige, i hvilken grad de afspejler samme forhold. Altså al komparations grundlæggende problem. Dette spørgsmål arbejder redaktionen med, og det er lidt vanskeligere at trænge til bunds i, end forventet.

Et andet problem er, at statistikken – på godt og ondt – er tidstypisk. I 1980'erne voksede statistikken. Mange forhold, som vi i dag vil anse for petitesse, blev kvantificeret (se NA 50 års jubilæumsnummer 2006, s. 30-34). Udover de opgørelser, vi kender i dag, bragte man også tal for undervisning, publikationer, trykning, fotografering og kopiering samt for bogbinderi og konservering. Det afspejler selvfølgelig, hvad man fandt væsentlig for en menneskealder siden. Omvendt må nye satsningsområder og funktioner afspejle sig i statistikken.

Det er en af de anker, man har kunnet rette mod den nordiske arkivstatistik. Den har indtil for nylig afspejlet en papirverden, hvor der ikke var taget højde for modtagelse af digitale arkivalier. De nordiske lande befinder sig her i forskellige situationer, men redaktionen tog for et par år siden skridt til, at man opgjorde såvel digitale som konventionelle arkivalier. Målestokken er her enkel nok. Eller er den? Når NA har valgt at opføre afleveringerne

i terabyte, er det f.s.v. uproblematisk. Men problemerne melder sig, når man vil definere en "aflevering" eller "leverance". Det kan enten betyde en arkivenhed eller en aflevering bestående af flere arkivenheder. Og skal man typologisere afleveringerne, så man separat opgør e-journaler, registre og ESDH-systemer? I første omgang har redaktionen valgt at opgøre omfanget (i TB), og tallene omfatter kun arkivalier, der er "født" digitale.

Med den teknologiske udvikling har andre tal fået reduceret betydning. Antal forskerpladser havde tidligere stor betydning. For blot et par årtier siden var der mangel på læsesalspladser, og publikum måtte undertiden kæmpe om pladserne. Det var stormen før stilheden. Flere arkiver fik udbygget deres læsesalskapacitet, og opgørelsen havde dengang mening. Men igennem mange år har man blot genoptrykt et stort set uændret antal forskerpladser, der har mistet betydning, i takt med, at brugerne kan anvende digitaliserede arkivalier på deres hjemme-PC. I stedet bør statistikken tælle besøg på arkivernes hjemmesider. Mulighederne for en sådan tælling undersøges, men den er heller ikke ukompliceret. Statistikken skal gøres tidssvarende, så den afspejler nutidens arkivvæsener.

Statistikken er igennem tiden også blevet forsynet med en del fodnoter, som til dels skal lette sammenligneligheden; men det er efterhånden blevet vanskeligt at få plads til de mange forklarende noter. I første omgang

har redaktionen med dette nummer af NA foretaget en forenkling af statistikken; nogle opgørelser og institutioner er udeladt, ligesom fodnoterne er fjernet i den trykte statistik i NA. På NA's hjemmeside (www.arkivnyt.nu) har vi bibeholdt arkivstatistikken i dens udvidede form, og her vil man også kunne finde forklarende fodnoter. I det følgende gives en kort, punktvis opstilling af forklaringer til arkivstatistikken, som man fremover vil kunne finde på NA's hjemmeside:

Opgørelsen af antal forskerpladser i tabel 3.1 Tilgængeliggørelse (forskerservice) er nu udeladt i den trykte udgave i NA, men den findes i versionen på hjemmesiden.

Danmark – Københavns Stadsarkiv indgår ikke i statistikken. Danmark har i de senere fået flere stadsarkiver.

Finland – Statsrådets arkiv og Krigsarkivet blev i 2008 fusioneret med Riksarkivet og optræder derfor ikke selvstændigt i statistikken. Tallene indgår i dem fra Riksarkivet.

Island – besøgstallet for 2010 på Nationalarkivet afspejler, at de ugentlige åbningsdage er reduceret fra fem til fire – ligesom på de danske landsarkiver.

Sverige - Riksarkivets digitale arkivalier omfatter også LA og Krigsarkivet.

Tallene for Värmlandsarkivet, St A i Stockholm og St A i Malmö inkluderer alt materiale, hvoraf noget er statsligt. ♦

Nordisk Arkivstatistik 2010

Institution	Papirarkivalier		Digitale arkivalier			
	2009	2010	Leverancer	Antal TB i alt	Leverancer	Antal TB i alt
			2009	2009	2010	2010
Danmark (totalt SA)	406.263	413.222				
Riksarkivet	192.863	197.800	263	13,1	235	22,2
LA København	48.978	48.978				
LA Odense	18.756	18.803				
LA Viborg	70.337	71.343				
LA Aabenraa	19.098	19.537				
Erhvervsarkivet	56.231	56.761				
Dansk Data Arkiv	0	0				
Færøerne						
Føroya Landsskjalasavn	4.271	4.295	0	0	0	0
Grønland						
Nationalmuseum og Arkiv	3.372	3.574			0	0
Finland (Arkivverket totalt)	189.494	195.860				
Riksarkivet	105.772	100.913				
LA Joensuu	8.987	9.872				
LA Jyväskylä	6.262	6.344				
LA S:t Michel	12.659	13.125				
LA Tavastehus	9.539	18.294				
LA Uleåborg	11.672	12.020				
LA Vasa	8.624	8.806				
LA Åbo	16.509	16.976				
Utrikesförvaltningens arkiv	9.470	9.510				
Åland						
Ålands Landskapsarkiv		3.458	0	0		
Island (totalt)	44.860	46.200			2	0,05
Nationalarkivet	36.300	37.600			2	0,05
StA Reykjavik	8.560	8.600				
Norge (totalt)	215.152	220.661	18		41	
Riksarkivet	121.409	102.994				
SA Oslo	rapporteres s.m. RA	20.020				
SA Hamar	9.567	10.231				
SA Kongsberg	12.540	12.968				
SA Kristiansand	9.390	9.326				
SA Stavanger	14.172	15.056				
SA Bergen	13.769	13.877				
SA Trondheim	25.057	26.062				
SA Tromsø	9.248	9.352				
Samisk arkiv	773	775				
Sverige (totalt)	726.820	743.442				
Riksarkivet	199.407	200.668	48	4	17	
Krigsarkivet	75.830	76.219				
LA Göteborg	90.000	91.892				
LA Härnösand	87.476	89.263				
LA Lund	43.530	44.700				
LA Uppsala	48.263	49.427				
LA Vadstena	54.186	55.568				
LA Visby	6.510	6.973				
LA Östersund	9.264	9.332				
Värmlandsarkiv	23.146	24.400				
StA Stockholm	75.277	76.400				11
StA Malmö	13.933	18.600			300	

Nordisk Arkivstatistik 2010

Institution

Personale aflønnet med

2 Personale/resourceanvendelse

Personaleresourcefordeling på virksomhedsområder
i procent af det totale antal disponible årsværk

	Egne midler		Externe midler		Totalt		Tillsyn og rådgivning		Bevaring		Tillgængelig-gørelse		Admini-stration		Andet	
	Årsværk		Årsværk		Årsværk		%		%		%		%		%	
	2009	2010	2009	2010	2009	2010	2009	2010	2009	2010	2009	2010	2009	2010	2009	2010
Danmark (SA)	217,2	203,6	37,4	41,1	254,7	244,0										
Rigsarkivet	104,0	101,7	20,0	20,5	124,1	122,2	26,6	28,9	3,4	4,4	29,9	30,3	32,9	28,3	7,3	7,9
LA København	13,7	11,3	1,8	9,5	15,4	14,2	3,5	1,9	0,9	0,2	71,3	74,3	11,6	8,3	12,7	15,2
LA Odense	16,3	14,9	2,0	1,1	18,3	16,0	1,5	4,2	31,9	38,9	41,6	30,9	20,6	18,0	4,5	7,9
LA Viborg	43,5	39,4	7,2	6,5	50,7	45,9	3,2	4,0	31,8	26,9	42,6	44,7	17,6	19,5	4,9	5,0
LA Aabenraa	12,4	11,3	0,4	0,5	12,8	11,8	4,1	6,5	36,3	17,6	37,4	50,3	11,7	14,2	10,6	11,3
Erhvervsarkivet	16,3	14,3	0,2	1,6	16,5	15,9	16,1	15,4	0,0	0,2	59,8	55,7	17,6	17,8	6,4	10,9
Dansk Data Arkiv	11,0	10,8	5,8	7,7	16,9	18,4	53,7	55,0	0,0	0,0	16,2	16,6	21,2	22,9	8,9	4,6
Færøerne																
Føroya Landsskjalasavn	5,3	5,5	3,5	3,8	8,8	9,3	18,6	19,0	16,0	23,5	22,6	20,5	33,2	32,0	9,6	4,0
Grønland																
Nationalmuseum og Arkiv	5,8	5,0	0,0	0,0	5,8	5,0										
Finland (Arkivverket)																
totalt)	276,0	283,3			276,0	283,3										
Riksarkivet	152,0	163,4			152,0	163,4	7,0	7,7	30,8		27,2	61,5	19,7	17,9	15,3	12,9
LA Joensuu	17,3	18,2			17,3	18,2	7,0	10,2	48,3		25,2	71,1	11,5	11,8	8,0	6,9
LA Jyväskylä	11,5	11,2			11,5	11,2	6,0	7,0	32,3		29,1	61,3	24,8	22,4	7,8	9,3
LA S:t Michel	23,8	23,7			23,8	23,7	4,9	9,0	24,4		53,0	66,9	12,3	20,0	5,4	4,1
LA Tavastehus	14,5	12,4			14,5	12,4	7,4	12,1	27,2		30,9	67,4	14,6	12,1	19,9	8,4
LA Uleåborg	19,8	19,0			19,8	19,0	8,5	9,4	37,1		25,6	61,0	17,7	20,8	11,1	8,8
LA Vasa	15,2	15,2			15,2	15,2	8,1	7,0	28,9		33,8	72,9	23,0	15,8	6,2	4,3
LA Åbo	21,9	20,4			21,9	20,4	18,5	17,6	25,8		29,8	58,9	18,6	19,6	7,3	4,5
Utrikesförv. arkiv																
Åland																
Ålands Landskapsarkiv	4,0	4,0	0,0	0,5	4,0	4,5	30,0		5,0		55,0		5,0		5,0	
Island (totalt)	43,0	33,0	19,0	15,0	62,0	48,0										
Nationalarkivet	35,0	33,0	18,0	15,0	53,0	48,0	10,0	12,0	8,0	7,0	64,0	62,0	12,0	12,0	6,0	7,0
StA Reykjavik	8,0	7,0	1,0	2,0	9,0	9,0	16,0	15,0	7,0	5,0	41,0	40,0	25,0	20,0	10,0	20,0
Norge (totalt)	260,3	295,0	18,0	16,0	278,5	311,0										
Riksarkivet	140,0	139,0	6,0		146,0	139,0	10,0	8,0	25,0	13,0	31,0	43,0	32,0	36,0	0,0	
SA Oslo	14,6	12,0	0,0		14,6	12,0	7,0	4,0	18,0	15,0	68,0	74,0	8,0	7,0	0,0	
SA Hamar	13,2	15,0	0,0		13,2	15,0	8,0	2,0	28,0	19,0	35,0	60,0	27,0	19,0	0,0	
SA Kongsberg	12,2	13,0	0,0		12,2	13,0	3,0	4,0	24,0	17,0	52,0	51,0	22,0	28,0	0,0	
SA Kristiansand	11,5	19,0	1,0	2,0	12,5	21,0	3,0	1,0	26,0	27,0	46,0	51,0	25,0	21,0	0,0	
SA Stavanger	18,2	23,0	5,0	6,0	23,2	29,0	7,0	3,0	29,2	25,0	40,0	53,0	25,0	19,0	0,0	
SA Bergen	19,8	26,0	0,0		19,8	26,0	1,0	1,0	16,0	19,0	68,0	65,0	15,0	15,0	0,0	
SA Trondheim	17,8	28,0	5,0	5,0	22,8	33,0	8,0	5,0	31,0	34,0	45,0	40,0	17,0	21,0	0,0	
SA Tromsø	11,7	13,0	1,0	3,0	12,7	16,0	7,0	6,0	21,0	23,0	51,0	46,0	22,0	25,0	0,0	
Samisk arkiv	1,5	7,0	0,0		1,5	7,0	4,0	9,0	33,0	6,0	36,0	51,0	30,6	34,0	0,0	
Sverige (totalt)	487,0	427,1	85,0	87,9	572,0	515,0										
Riksarkivet	229,0	208,4	54,0	61,3	284,0	269,7	8,0	7,3	8,0	8,3	54,0	55,2	18,0	19,3	12,0	9,9
Krigsarkivet	28,0	25,1	1,0	0,6	29,0	25,7	14,0	16,0	9,0	7,6	67,0	64,9	8,0	9,4	2,0	2,1
LA Göteborg	40,0	35,0	3,0	2,5	43,0	37,5	10,0	8,7	9,0	8,2	59,0	59,6	19,0	19,9	3,0	3,6
LA Härnösand	67,0	48,9	12,0	12,2	79,0	61,1	6,0	3,8	19,0	18,1	55,0	55,7	16,0	17,3	4,0	5,1
LA Lund	31,0	27,7	6,0	4,3	37,0	32,0	5,0	3,9	4,0	7,1	64,0	64,8	21,0	13,6	6,0	10,6
LA Uppsala	34,0	30,1	3,0	1,8	37,0	31,9	9,0	8,1	6,0	5,4	64,0	63,4	16,0	16,4	5,0	6,7
LA Vadstena	37,0	32,4	2,0	1,8	39,0	34,2	8,0	7,3	12,0	11,7	55,0	57,6	21,0	16,3	4,0	7,1
LA Visby	10,0	9,0	2,0	2,0	12,0	11,0	8,0	7,8	19,0	18,5	46,0	45,2	18,0	15,5	9,0	13,0
LA Östersund	11,0	10,5	2,0	1,4	13,0	11,9	2,0	2,4	14,0	11,8	61,0	62,8	13,0	11,4	10,0	11,6
Värmlandsarkiv		21,8				21,8		10,0		20,0		65,0		5,0		0,0
StA Stockholm						69,0		7,0		2,0		72,0		8,0		11,0
StA Malmö						16,0		10,0								

Nordisk Arkivstatistik 2010
Institution

3:1 Tilgængeliggørelse (forskerservice)

Institution	Besøg på læsesalen		Udlån		Indlån	
	Antal besøg		Antal enheder		Antal enheder	
	2009	2010	2009	2010	2009	2010
Danmark (totalt SA)	47.451	37.245	4.902	7.927	4.605	7.705
Rigsarkivet	14.450	12.769	2.924	4.164	1.265	1.240
LA København	13.475	8.588	367	953	160	467
LA Odense	5.790	5.190	619	688	671	746
LA Viborg	8.724	6.808	426	1.475	1.397	3.906
LA Aabenraa	2.851	2.003	321	205	340	653
Erhvervsarkivet	2.161	1.887	245	442	772	693
Dansk Data Arkiv	0	0	0	0	0	0
Færøerne						
Føroya Landsskjalasavn	821	1.106	48	102	8	2
Grønland						
Nationalarkiv og Museum	228	250	3	25	2	15
Finland (Arkivverket totalt)	56.294	52.988	51.232	44.682	2.885	2.524
Riksarkivet	27.246	27.517	2.114	1.723	366	515
LA Joensuu	3.989	3.331	58	300	681	488
LA Jyväskylä	3.708	3.102	128	201	234	116
LA S:t Michel	3.328	2.746	47.280	41.687	61	15
LA Tavastehus	2.513	2.688	1.030	138	205	288
LA Uleåborg	4.465	4.124	160	451	836	672
LA Vasa	3.472	2.040	187	52	39	23
LA Åbo	7.573	6.775	275	130	463	407
Utrikesförvaltningens arkiv		665		0		0
Åland						
Ålands Landskapsarkiv	1.133	1.217	31	0	44	87
Island (totalt)	4.733	3.637	114	517	21	24
Nationalarkivet	3490	2492	107	491	21	24
StA Reykjavik	1243	1145	7	26	0	0
Norge (totalt)	16.993	16.180	557	600	73	
Riksarkivet	6638	6.318	274	311	25	
SA Oslo				13	0	
SA Hamar	1527	1.669	9	3	1	
SA Kongsberg	1256	1.229	10	4	0	
SA Kristiansand	1275	1.099	41	61	17	
SA Stavanger	1680	1.854	89	39	3	
SA Bergen	1551	1.310	23	45	18	
SA Trondheim	1850	1.578	14		4	
SA Tromsø	1188	1.102	97	108	5	
Samisk arkiv	28	21		16	0	
Sverige (totalt)	111.085	96.915	13.206	17.979	352	369
Riksarkivet	21.526	17.280	2.636	1.404	209	16
Krigsarkivet	4.461	4.282	565	80	4	
LA Göteborg	12.711	7.513	298	175	65	2
LA Härnösand	3.948	3.605	9.416	12.160	10	234
LA Lund	11.150	10.050	41	31	18	10
LA Uppsala	9.604	7.637	18	7	25	6
LA Vadstena	5.686	4.689	80	68	10	8
LA Visby	4.973	4.229	16	19	1	41
LA Östersund	6.373	2.607	102	390	0	24
Värmlandsarkiv	5.000	4.520	17	31	2	1
StA Stockholm	25.941	25.303	12	14	0	2
StA Malmö	3.121	5.200	3	3.600	10	25

Nordisk Arkivstatistik 2010

3:2 Tilgængeliggørelse

Institution

Skriftligt besvarede brugerforespørgsler

Udstillninger

	Antal forespørgsler		Antal arrangerede	
	2009	2010	2009	2010
Danmark (totalt SA)	4.689	4.392	0	
Rigsarkivet	1.730	1.049	n.a.	n.a.
LA København	1.817	1.980	n.a.	n.a.
LA Odense	278	234	n.a.	n.a.
LA Viborg	487	658	n.a.	n.a.
LA Aabenraa	254	333	n.a.	n.a.
Erhvervsarkivet	123	138	n.a.	n.a.
Dansk Data Arkiv	0	0	n.a.	n.a.
Færøerne				
Føroya Landsskjalasavn	364	458	1	1
Grønland				
Nationalmuseum og Arkiv	68	158	0	0
Finland (Arkivverket totalt)	18.666	20.974	35	28
Riksarkivet	6.162	7.525	17	8
LA Joensuu	670	697	1	3
LA Jyväskylä	424	544	1	0
LA S:t Michel	7.512	7.686	2	2
LA Tavastehus	746	1147	0	2
LA Uleåborg	1.540	1.886	5	8
LA Vasa	893	838	6	1
LA Åbo	719	651	3	4
Utrikesförvaltningens arkiv				
Åland				
Ålands Landskapsarkiv	25	42	1	4
Island (totalt)	1.686	2.341	10	10
Nationalarkivet	871	1023	2	2
StA Reykjavik	815	1318	8	5
Norge (totalt)	30.613	28.6110	40	32
Riksarkivet	5.944	4.870	21	21
SA Oslo	3.801	3.514	0	2
SA Hamar	2.720	2.204	1	1
SA Kongsberg	2.609	2.810	3	1
SA Kristiansand	1.724	1.541	5	4
SA Stavanger	3.151	3.058	1	2
SA Bergen	5.764	4.438	1	2
SA Trondheim	2.705	3.836	5	6
SA Tromsø	2.167	2.161	3	0
Samisk arkiv	28	179		1
Sverige (totalt)	166.160	152.798	82	141
Riksarkivet	20.071	5.136	5	16
Krigsarkivet	2.262	2.146	8	10
LA Göteborg	19.924	19.656	4	4
LA Härnösand	44.673	43.189	8	43
LA Lund	13.427	12.945	4	4
LA Uppsala	19.046	21.534	13	14
LA Vadstena	14.718	13.178	1	11
LA Visby	1.299	1.548	5	11
LA Östersund	2.452	2.520	25	19
Värmlandsarkiv	4.826	4.639	4	
StA Stockholm	19.156	20.707	3	7
StA Malmö	4.306	5.600	2	2

Minnen från

Louise Nyberg och Mats Göransson

Omänsklig kyla (-10 C), himmels-höga snödrivor (30 cm) och en i det närmaste lamslagen kollektivtrafik. Så var läget i Storbritannien i början av december 2010... men låt oss inte raljera över andras kaos. Deras snöröjningsberedskap är inte på långa – och snöiga – vägar i nivå med Sveriges, i synnerhet inte med Norrland som måttstock. Just från Norrland kom Sveriges två deltagare på konferensen *Memory, Identity and the Archival Paradigm: an interdisciplinary approach* i Dundee i Skottland. Trots varningar åkte vi iväg, Mats Göransson från Östersund och Louise Nyberg från Härnösand och vi kom – var för sig och mot alla odds – fram till Dundee i tid, och det var tur det. Under tre hänförande dagar kunde vi ta del av de senaste arkivvetenskapliga forskningsrönen – ja, man förleds lätt att tro att alla forskar om minne och identitet nu för tiden. Det är inne med minne!

Professor Terry Cooks inledningsanförande berörde till stor del den förändrade arkivarierollen, från Jenkinsons passiva förvaltare till dagens aktiva förmedlare. I det medeltida England, påminde Cook, hade muntlig trading högre status än skrivna dokument. Så sent som i början av 1990-talet betraktades datautskrifter inte som juridiskt tillförlitliga. Perspektiven förändras,

liksom arkivarierollen. Den digitala eran har förändrat mycket och vi måste anpassa oss för att passa in i nutiden. Arkivarier måste bli mer medvetna om sin roll och acceptera att de kan påverka formandet av identitet och ett gemensamt minne. De måste ifrågasätta det bevarade och kanske skärskåda tidigare ledord som neutral och objektiv. Minnet är selektivt, även i arkiven.

Den allt livligare debatten om *community archives* har förstärkt öppet upp för denna nya syn, och flera av talarna knöt an till Terry Cooks idéer. Diskussionen återkom gång på gång till vem som ska besluta om vad som ska bevaras i ett *community archive*, och – en väsentlig fråga – vill, kan och ska vi ta emot arkiv från "obskyrta" grupper? *How do communities use – and abuse – records?* Frågeställningen är kanske ny, men problemet har funnits länge.

Jordbävning i Lissabon 1755

Rachel Jones berättade om den för Lissabon så förödande jordbävningen 1755, med bränder och en kraftig

tsunami som tog uppåt 100 000 människoliv. De kungliga arkiven förstördes, liksom alla handlingar som kunde berätta om Lissabons centrala roll i slavhandeln. Den naturliga frågan här blev om alla händelser låter sig väckas till liv – även de smutsiga och obehagliga?

■ Alla tre keynote speakers, Terry Cook, David Lowenthal och Graham Dominy.

Foto: University of Dundee.

minneskonferensen

i Dundee 8-10 december 2010

När Norman H. Reid som ung historiestudent besökte arkiven lockades han av det i arkivförteckningar rätt vanliga begreppet "innehåller även...". Reid erkände att det hade hänt att han totalt ändrat forskningsinriktning efter ett möte med en sådan *highlight*, ett unikum

som en arkivarie hade ansett vara så ovanligt att det var värt en egen rad i förteckningen.

Det är alltså fullt möjligt för en arkivarie att styra det offentliga minnet, inte bara i verksamheter som utställningar, publikationer och visningar.

Arkivchef Graham Dominy rapporterade från ett sydafrikanskt perspektiv. Under apartheidtiden styrdes det offentliga livet till stor del uppifrån, menade Dominy. Om de sovjetiska tidningarna Pravda och Izvestia sades *'There is no Truth in the News and no News in the Truth'* och den frasen kunde mycket väl gälla även för Sydafrika. Vad händer med arkiven under en enväldig regim? Dominy tog med oss på en resa längs Sydafrikas historia, *"from Eve to Victoria"* och berättade hur historiska händelser har bevarats – eller inte – av olika samhällsintressen.

Graham Dominys delade också med sig av berättelsen om det enda kända exemplet av the Freedom Charter (med samtliga namnteckningar på), som härförleden var en hårsman från att säljas på auktion i London. Sydafrikanska riksarkivet betalade 60 000 brittiska pund för att återbörda dokumentet till Sydafrika. Dominy kände sig lättad, men samtidigt lite kluven ifråga om händelsen. Är vi nu, frågade han oss, precis som tidigare nationella arkiv som endast sparar historiska dokument från händelser som den för tillfället sittande regeringen vill återspegla?

"to kill the indian in the child"

Till konferensens fjärde session hade koncentrerats föreläsningar om nationella identiteter. Victoria Borg O'Flaherty berättade om St Kitts och Nevis som varit självstän-

■ Terry Cook och David Lowenthal under de allmänna diskussionerna.

Foto: University of Dundee.

diga i 27 år och där tv-programmet *Who do you think you are?* (jodå, även där!) hade väckt det historiska intresset. Melissa Adams pratade om "hemskolor", *residential schools*, i Canada, dit aboriginbarn (främst indianer) deporterades. Syftet var assimilation i det kanadensiska samhället eller, som en statlig ämbetsman formulerade syftet, "to kill the indian in the child".

Med många illustrationer visade Rachel Bracha hur olika konstnärer använt sig av arkiv, t.ex. You Tube-klippen Hebrö Lesson http://www.youtube.com/watch?v=_76BbM3oqMM&NR=1 och Marcel Marcel <http://www.youtube.com/watch?v=o9pusgUhBvI>, båda med Adolf Hitler i olika filmsekvenser. Genom att sabotera den ursprungliga avsikten tar man ledningen/makten över arkivinhålllet och Rachel Bracha ställde samvetsfrågan: Kan vi tillåta att arkivmaterial används på felaktigt sätt och utanför sitt sammanhang? Det var en mycket tankeväckande fråga till oss som nyss skrattade åt driften med Hitler.

Jeannette A. Bastian pratade, med sitt djupa engagemang i före-

teelsen *community archives*, ur ett post-kolonialt perspektiv. I dessa samhällen finns mängder av "arkivmaterial" av icke-traditionella format, t.ex. inslag i en karneval eller sånger som berättar hur saker och ting ska göras och som för historier vidare genom generationer. Problemet med dessa "handlingar" är att de inte på något vis passar in i arkivteorin. Hur berättar vi de socialt marginaliserade gruppernas historia?

Höjdpunkt

En av konferensens absoluta höjdpunkter var professor emeritus David Lowenthal, med en mycket tankeväckande och trivsamt betraktelse över arkivlivet, med fokus på minne och identitet. "De kan ta allt, men inte mina minnen..." – Åjo, det kan man visst! hävdade Lowenthal. Man kan ta någons minne, förändra det och skapa nya minnen. Dessutom – varje gång man återhämtar ett minne så förändrar man det, eftersom det används i ett nytt sammanhang.

Den digitala utvecklingen har lett till en tillgänglighetsrevolution. Faran är dock att det väsentliga drunk-

nar i oväsentligheterna. Hur ska man kunna avgöra vad som saknas, vad som medvetet glömts eller förstörts?

Det är lättare att minnas nuförtiden, avslutade herr Lowenthal, och visst ska vi minnas och visst ska vi komma ihåg. Vi ska också komma ihåg att glömma, då det i vissa skeden kan vara nödvändigt att förlåta och sedan glömma så att livet kan gå vidare.

Den sista sessionen tvingades vi hoppa över för att komma med vad som senare visade sig vara den eftermiddagens enda avgående tåg. Begreppet "fullsatt" fick en ny innebörd för varje station (till den luttrade konduktörens förtret). Stämningen var dock mycket gemytlig och uppåt, man skulle faktiskt kunna tro att alla hade varit på samma givande konferens som vi.

Skribenterna är verksamma vid Riksbiblioteket Härnösand respektive Östersund.

Detaljerat program och utförligare presentationer av föreläsarna finns på <http://www.dundee.ac.uk/cais/memorandidentity/>

Ny ledelsesstruktur

i Statens Arkiver i Danmark

Asbjørn Hellum

Ledelse, udvikling og effektivisering har været centrale temaer i ledelsens virksomhed i det forgangne år. Baggrunden er de store forandringer, der er sket og fortsat i endnu hurtigere takt sker i det omgivne samfund. Danmark er gået fra at være et såkaldt industri-samfund mod et digitalt informations- og videnssamfund. Samfundsudviklingen dikterer nye opgaver og vilkår for Statens Arkiver, og det er ledelsens opgave at have fokus på, at organisation og ledelse optimeres med henblik på at kunne leve op til brugernes og samfundets berettigede forventninger til opgaveløsning og ydelser fra Statens Arkiver.

Ledelsen i Vestdanmark

Siden marts 2010 er der blevet arbejdet intenst med at etablere en ny ledelsesstruktur for Statens Arkivers afdelinger vest for Storebælt: Landsarkivet i Viborg, Landsarkivet i Aabenraa, Landsarkivet i Odense samt Dansk Dataarkiv i Odense og Erhvervsarkivet i Aarhus. Anledningen var, at landsarkivar Chr. R. Jansen i marts meddelte, at han ved udgangen af juli ville gå på pension, og at der således skulle findes en ny ledelse til Landsarkivet i Viborg og Erhvervsarkivet. Det var derfor naturligt at benytte lejligheden til at vurdere, om der kunne laves en

ledelsesstruktur, som passede bedre til de fremtidige krav og opgaver. I det lys blev der gennemført en række analyse- og udviklingsarbejder og afholdt møder med repræsentanter for arkiverne. På møderne blev fremtidens opgaver, udfordringer og muligheder for de to arkiver analyseret og diskuteret. Der kom mange fine bud på fremtidens opgaver og funktioner ud af det arbejde, og de resultater bliver inddraget og udnyttet i det fortsatte arbejde med at udvikle afdelingerne i Vestdanmark og Statens Arkiver i det hele taget.

Den gennemførte proces var givende, og det stod klart, at der er forskellige holdninger til den fremtidige ledelse. For mig stod det imidlertid helt klart, at den gamle ordning ikke var optimal og måtte forandres. Den fremtidige ledelsesstruktur måtte fastlægges med fokus på at styrke ledelsen, at styrke udviklingspotentialer for enhederne set i forhold til de aktuelle og kommende udfordringer, at højne fagligheden gennem specialisering, at sikre ensartet og effektiv opgaveløsning, at fremme enhedsorganisationen og samarbejdet. Det danske samfunds hurtige forandring, hvor både den private og den offentlige sektor digitaliseres kraftigt, betyder, at en række af de hidtidige opgaver forsvinder. Det gælder især for landsarkiverne, men også for Erhvervsarkivet betyder udviklingen betydelige forandringer. Med den ændrede opgaveportefølje

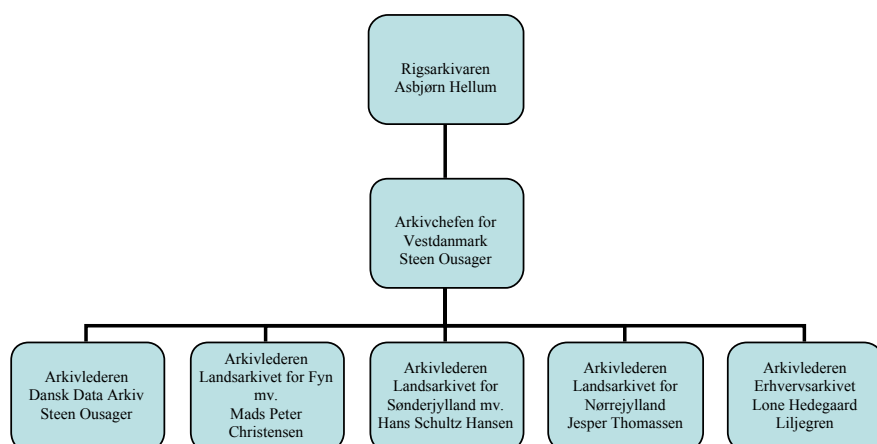
bliver det af afgørende betydning, at landsarkiverne udvikles til Statens Arkivers regionale kultur- og videncentre, som mestrer den digitale udvikling og de forandringer, den vil medføre i brugerkrav og brugermønstre, hvor internetservicen får stigende betydning.

Udredningsarbejderne og behandlingen i ledelsen viste, at det for at styrke Statens Arkiver i Vestdanmark ville være fagligt, økonomisk og udviklingsmæssigt bedst at etablere én fælles overordnet ledelse for Statens Arkiver i Vestdanmark. Derfor besluttedes det, at der skulle ansættes en arkivchef med det overordnede ansvar for at lede og koordinere de vestdanske enheders virksomhed og samvirke med de østdanske enheder.

Den valgte løsning gav tillige mulighed for at styrke den lokale, faglige ledelse med en arkivlederstilling ved Landsarkivet i Viborg, Landsarkivet i Aabenraa og ved Erhvervsarkivet. Arkivlederen har det faglige og personalemæssige ansvar med reference til arkivchefen. Hermed sikres en synlig lokal ledelse.

Efterfølgende blev stillingen som arkivchef for Statens Arkiver i Vestdanmark opslået og besat med Steen Ousager, som hidtil havde været arkivchef for arkiverne i Odense og Aabenraa. Tre nyopslåede arkivlederstillinger er nu blevet besat, så ledelsen i Statens Arkiver i Vestdanmark ser sådan ud:

Statens Arkivers ledelse i Vestdanmark

Fagligt betyder den nye ledelsesstruktur i Statens Arkiver Vest bl.a., at de tre landsarkiver kan samarbejde om løsningen af en række opgaver. Det medfører, at man ikke på alle enheder skal have ekspertiser på alle områder. På en af enhederne kan man f.eks. udvikle ekspertisen på formidlingsområdet og dele den med de øvrige enheder. Det samme gælder med hensyn til bevaring og administration. Ved at udvikle forskellige kompetencer ved enhederne og delegerede de koordinerende roller sikres højst mulig kompetence og effektiv udnyttelse af ressourcerne i alle enheder.

I forlængelse af etableringen af Statens Arkiver i Vestdanmark er det overordnede ansvar for privatarbejdet i Statens Arkiver blevet samlet hos arkivchefen for Vestdanmark. Med den valgte model har Statens Arkiver fået en samlet ledelse (direktion), som består af rigsarkivaren og fem arkivchefer med overordnede, tværgående ansvarsområder.

Sammenlægning af Landsarkivet for Sjælland mv. og Rigsarkivet

Statens Arkiver er i disse år udfordret opgavemæssigt og ikke mindst økonomisk. Det fordrer, at vi fortsætter arbejdet med udvikling og effektivisering af Statens Arkiver. Allerede inden den nye ledelse i Vestdanmark er færdigimplementeret, er det næste store organisationsprojekt igangsat. Det er sammenlægningen af Landsarkivet for

Sjælland og Rigsarkivet, som først var planlagt til at ske, når fase to af Rigsarkivet bliver realiseret ved magasinerne på Kalvebod Brygge i København.

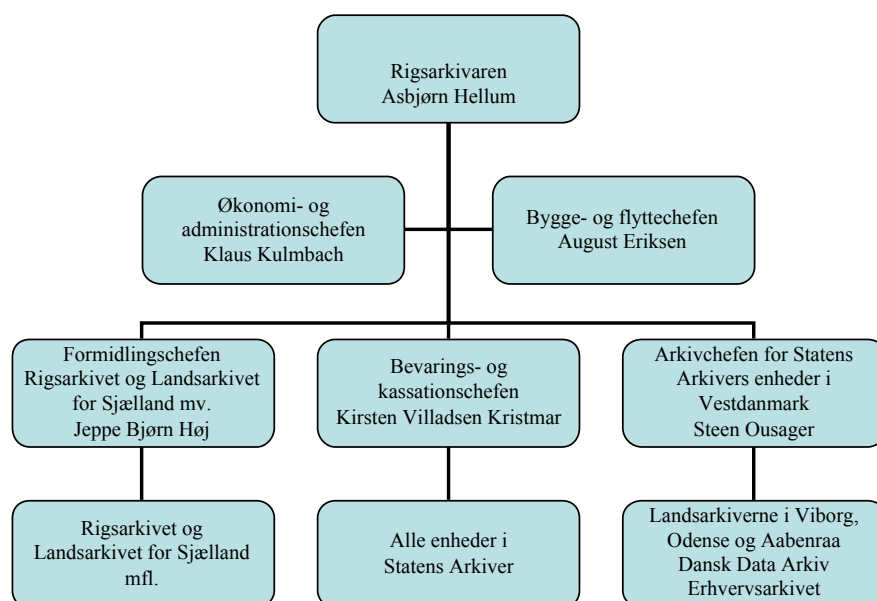
På grund af den stramme økonomi og udsigten til at fase to kan trække ud, er det besluttet at gennemføre sammenlægningen og udflytningen af Landsarkivet i løbet af 2011 og 2012. Det betyder, at Publikumsafdelingens funktioner og medarbejdere flytter til Rigsarkivet på Slotsholmen. Fra 3. januar 2012 samles brugerne i en nyindrettet læsesal/formidlingsrum på Slotsholmen. Dokumentalister m.fl. flytter

sammen med de nødvendige arkivalier til lokalerne på Kalvebod Brygge allerede i løbet af august i år. Besparelsen ved at forlade Landsarkivet er så stor, at vi kan udgå nedlæggelse af faste stillinger og sikre en begrænset, men nødvendig forøgelse af digitaliseringsindsatsen, hvis vi ikke rammes af yderligere besparelser.

Skribenten er rigsarkivar i Danmark.

Statens Arkivers ledelse

Nye arkivledere

i Vestdanmark

Leon Jespersen

Statens Arkiver har fået en ny ledelsesstruktur. Rigsarkivar Asbjørn Hellum har i dette nr. af NA under "Institutionen" redegjort for den nye struktur og indholdet i stillingerne som arkivledere. Ved implementeringen af den nye struktur er der blevet udnævnt tre nye arkivledere i Vestdanmark, nærmere bestemt ved Landsarkivet for Sønderjylland, ved Erhvervsarkivet i Århus og ved Landsarkivet for Nørrejylland i Viborg.

■ Hans Schultz Hansen.

Foto: Landsarkivet for Sønderjylland.

Hans Schultz Hansen (f. 1960) er blevet udnævnt til arkivleder for Landsarkivet for Sønderjylland (LAA). Han har en faglig baggrund som mag. art (1986), Ph.D. (1990) og dr. phil. (2005) i historie. Efterfølgende er han (i 2007) blevet

udnævnt til adjungeret professor i erhvervs- og politisk historie i den dansk-tyske grænseregion ved Syddansk Universitet Sønderborg, Institut for Grænseregionsforskning. Han har en karriere inden for Statens Arkiver, der begyndte i 1989 som arkivarvikar ved LAA. Fra 1990 som arkivar og forsker og fra 1994 som arkivar og seniorforsker. Fra 1997 som landsarkivar for LAA og forskningsleder for Statens Arkiver. I perioden 2003-10 var han arkivar og seniorforsker ved LAA, og – med den nye ledelsesstruktur – arkivleder ved LAA fra 2011.

■ Lone Hedegaard Liljegren.

Foto: Erhvervsarkivet.

Lone H. Liljegren (f. 1971) er udnævnt som arkivleder ved Erhvervsarkivet i Århus (EA). Hun er uddannet mag. i historie ved Syddansk Universitet i 2000, og har efterfølgende gennemført en 3-årig akademiuddannelse i

Ledelse på Horsens Handelsskole (2007-09) og Ledelse i praksis som led i Statens Arkivers uddannelse af mellemledere (2009).

Hun kom til Statens Arkiver som studentermedhjælper ved Landsarkivet for Fyn (1996-99), herefter som arkivar ved Landsarkivet for Nørrejylland (2000-04) og i 2004-10 ved EA. Her havde hun fra 2006 koordinator- og fra 2009 sektionslederfunktion. Lone Liljegren har deltaget i en række arkivfaglige aktiviteter, bl.a. inden for arbejdsgrupper vedrørende Trivselsundersøgelse og Strategi 2020 for EA, undervisning i arkivkundskab og i de forskellige faser af indtastning af EA.s samlinger i Statens Arkivers database (Daisy) samt i det nordiske benchmarking-projekt vedr. privatarkiver.

■ Jesper Thomassen.

Foto: Allan Bentsson.

Jesper Thomassen er udnævnt til arkivleder ved Landsarkivet for

Nørrejylland. Han kommer fra en stilling som projektleder i Projektafdelingen ved Syddansk Universitet vedrørende planlægning og ledelse af it- eller it-relaterede projekter samt udarbejdelse af en generel projektmodel for universitetets fællesområde. Han er imidlertid et kendt ansigt i Statens Arkiver. I årene 1997-2002 var han ansat som arkivar/forsker ved Landsarkivet for

Sønderjylland, derefter som arkivar/seniorforsker ved Landsarkivet for Fyn. Han har varetaget mange forskellige opgaver, men de seneste år primært været beskæftiget med koordinering af bevarings- og kassationarbejdet på Justitsministeriets område på tværs af enhederne i Statens Arkiver samt med organisering af Daisy-arbejdet på Landsarkivet for Fyn. Han har en uddannelsesmæs-

sig baggrund som Ph.D. i historie ved Syddansk Universitet, og forskningsmæssigt har han primært beskæftiget sig med adels-, by- og kirkehistorie i perioden 15-1700. NA ønsker alle tre god vind.

Christer Bogefeldt, 1944-2011

Björn Jordell

Kultursekreteraren vid Riksarkivet Christer Bogefeldt har avlidit.

Christer Bogefeldt kom till Riksarkivet 1995. Han hade då bakom sig en yrkeskarriär som gett honom omfattande erfarenheter av offentlig kulturadministration. Inte minst viktigt för Riksarkivet var hans anställning vid regeringskansliet, där han bland annat var biträdande sekreterare i 1993 års kulturutredning. Efter att den omfattande kulturutredningen hade slutförts tillträdde Christer en tjänst som kultursekreterare på Riksarkivet. Detta var en ny befattning både för Christer och för Riksarkivet, och den nya medarbetaren möttes till en början av en viss skepsis och misstänksamhet. Med tiden skulle attityden svänga och Christers bidrag till att förändra Riksarkivets roll blev allt mer erkänd och uppskattad. Utifrån sina allmänkulturella erfarenheter arbetade Christer fram till sin bortgång för att etablera arkiven mer centralt i kulturpolitiken, öppna upp dem för det omgivande samhället och göra dem tillgängliga och angelägna för medborgarna. Arkivens dag var ett sedan 1998 återkommande projekt som Christer drev med ihärdighet och entusiasm. Det utvecklades med åren till ett projekt

■ Fotograf: Tuva Rahmberg.

på nordisk bas. Arkivens dag uppmärksammas numera även i de nordiska grannländerna och är internationellt etablerad.

Snåriga remisser

Christer arbetade nära Riksarkivets ledning och ingick på senare år i dess stab. Hans bakgrund i departementet gjorde honom extra lämplig att formulera svar på snåriga remisser och udda förfrågningar. Han gjorde det med lätthet och en formuleringsförmåga som väckte stor respekt hos politikerna och allas vår beundran, för att inte säga avund. Genom sin analytiska förmåga att avslöja samband som för den oini-

tierade föreföll ytterst dolda blev han en synnerligen viktig medarbetare i verksledningen.

Christer var engagerad i att utveckla området arkivpedagogik ur ett förmedlingsperspektiv, och hade i det arbetet ett förhållningssätt som gick bortom våra ganska snäva institutionella gränser. Just detta, förmedlingen av och tillgången till vårt kulturarv ur ett sektorsövergripande perspektiv kan på många sätt sammanfatta hans insatser för såväl Riksarkivet som för arkivväsendet och kulturarvssektorn i stort.

En drivande kraft i det nordiska samarbetet

Det internationella samarbetet inom arkivväsendet var också en angelägenhet för Christer dels som ledamot av utskott inom International Council of Archives, dels som drivande kraft i det nordiska arkivsamarbetet.

Christers hastiga bortgång kom som en chock för alla oss som kände honom. Saknaden efter Christer är stor. Vi har förlorat en lojal och vänsäll arbetskamrat, men också en medarbetare som fick oss att se arkivverksamheten ur ett många gånger nytt och välgörande annorlunda perspektiv.

Den ældste arkivlære

Leon Jespersen

Den äldsta arkivläran. Jacob von Rammingens båda läroböcker i registratur- och arkivskötsel från 1571, samt en monografi om arkiv från 1632 av Baldassare Bonifacio. Översatta av J B L D Strömberg. 204 sider. 2010 Lund. Pris 150 SEK.

The earliest predecessors of archival science. Jacob von Rammingen's two manuals of registry and archival arrangement, printed 1571. 2010 Lund. Price 150 SEK

"Den ældste arkivlære". Sådan benævner udgiveren og oversætteren, Bo Strömberg, Jacob von Rammingens to skrifter om arkivvæsen, trykt i 1571, men som delvis bygger på faderens lære fra begyndelsen af 1500-tallet. Foruden von Rammingens to skrifter rummer den svensksprogede udgave også den italienske jurist, Baldassare Bonifacios samling af oplysninger (1632) om arkiver i foreliggende litteratur. Den engelsksprogede udgave rummer til gengæld en fyldigere, meget informativ og kyndig karakteristik af forfatteren, skrifterne og deres formål.

Det er von Rammingens skrifter, der har interesse her. I det første skrift redegør han for "registraturrets" – nærmest arkivets – rolle i den tidlig-moderne fyrstestat. Arki-

vet ses som ikke mindre end det "tredje" regimente – ved siden af kancelliet og (rente-)kammeret, og dets rolle er bl.a. at sikre sandhed og retfærdighed. Skriftet var henvendt til herremænd og magthavere, og det afspejler den tidlig-moderne stats voksende kompleksitet, og et tilsvarende behov for registrering og genfinding af dokumenter.

Von Rammingens skrifter er udtryk for en tid, hvor arkiverne især fungerede som juridiske våbendepoter, der skulle dokumentere rettigheder med mere. Et tidstypisk dokument rummer også tidstypiske begreber, der vanskelig kan oversættes til nutidige. Foruden "registratur" (nærmest records management) omtaler Rammingen "renovatur", der med samme forbehold kan oversættes med en almen inventering af arkivmateriale. Men skrifterne har også en betydning, der rækker langt frem i tid. Von Rammingens lære satte sit præg på tysk arkivteori, og skrifterne rummer også emner, der er dagsaktuelle: betryggende opbevaring, principper for registrering og opstilling af arkivalier, for indeksering (!) og genfinding af materiale.

Når især det første skrift forekommer generel, skyldes det, at han ikke kunne afsløre detaljer og hemmeligheder fra sin tjeneste, dels at meget måtte tilegnes ved "learning by doing". Men von Rammingen havde også en økonomisk fordel ved at monopolisere – og sælge – sin

viden. Mens det første skrift er vigtigt ved at beskrive arkivets rolle og funktioner i datidens samfund, har det andet skrift interesse ved, at von Rammingen her mere konkret beskriver ordnings- og registreringsprincipper.

Skrifterne har været kendt; men sprogligt set har de været svært tilgængelige. På hver side har oversætteren gengivet henholdsvis den tyske/latinske originaltekst og oversættelsen, og læseren behøver blot at lade øjnene glide over på originalteksten, for at indse, hvilket stort arbejde, oversætteren Bo Strömberg, har gjort for at gøre teksterne alment tilgængelige. Det skal han have et stort tak for.

Nansen-pass

Ole Kolsrud

I 2011 feirer Norge at det er 150 år siden den mangesidige vitenskapsmannen, polfareren og humanisten Fridtjof Nansen ble født. Dokumentet som vises her – et Nansen-pass - stammer fra hans humanitære innsats i Russland etter 1.verdenskrig.

Humanisten Nansen

Fridtjof Nansen fikk i årene etter første verdenskrig en rekke store humanitære oppdrag av Folkeforbundet. Som høykommissær for hjemsendelse av krigsfanger ledet han i årene 1920-1921 utvekslingen av 430 000 krigs-

fanger mellom Tyskland og Russland.

I august 1921 utnevnte det internasjonale Røde Kors ham til høykommissær for de sultrammede i Russland. Den hjelpeaksjonen har senere gått under navnet "Nansen-jelpen".

Omtrent samtidig sa han ja til å bli Folkeforbundets høykommissær for russiske flyktninger, og det var i den forbindelsen de såkalte "Nansen-passene" ble til.

Etter at borgerkrigen i Russland endte med de røde styrkenes seier over de hvite i 1921, valgte et stort antall russere eksilet framfor å underkaste seg det nye sovjetregimet. Situasjonen for disse ble radikalt forverret ved Lenins dekret 15. desember 1921, som fratok alle eksilrussere statsborgerskapet. Man regner med at 800 000 mennesker dermed plutselig ble statsløse. Den 5. juli 1922 vedtok Folkeforbundet å oppfordre sine medlemsland til å utstede identitetsbevis til russiske flyktninger, slik at det skulle bli mulig for dem å reise dit det var arbeid å få eller dit hvor de hadde slekt eller bekjente. Nansen-passet ble etter hvert anerkjent av over 50 nasjoner.

Senere ble ordningen utvidet til også å gjelde andre folkegrupper. I 1933 omfattet ordningen russere, armenere, assyrere, assyro-kaldeere og tyrkere.

Idéen om Nansen-passet skal i følge den britiske Nansen-biografen Roland Huntford ha kommet fra en representant for Det internasjonale Røde Kors, Edouard August Frick. Han foreslo høsten 1921 et identitetsdokument som kunne fungere som pass anerkjent gjennom internasjonale avtaler. Frick kalte det "Nansen-pass". Personen Fridtjof Nansen var blitt en slik internasjonal størrelse at det noe vaklende Folkeforbundet trengte ham og hans navn for å få tilstrekkelig prestisje og tillit. Selv om Fridtjof Nansen sa ja til oppdraget, og ja til at Nansen-navnet ble knyttet til legitimasjonsbeviset, var det Hugh McKinnon Wood, nestsjef i Folkeforbundets juridiske avdeling, tok seg av detaljene.

Nansen-pass i norske arkiver

På Folkeforbundets passkonferanse i Genève 12.-18. mai 1926 vedtok man å innføre en egen oblat med bildet av Fridtjof Nansen på, og med henvisning til resolusjonen 12. mai 1926. På den samme konferansen ble det vedtatt et oblatgebyr tilsvarende fem gullfrancs. Inntekten skulle gå til flyktninghjelpen. I Riksarkivets arkiver har vi imidlertid ikke funnet noe oblat benyttet før 1928. Fra da av finnes oblaten innklebet i flyktningens meldebevis.

■ Sentralpasskontoret/Status utlendingskontor/RA/S1561/D/Dm/Russiske flyktninger 1929 – 1935.

■ Et "Nansenkjøkken" i det sultrammede Sovjetunionen. På plakaten i bakgrunnen: Gave fra det serbiske folk., PA 750 Quisling, Vidkun Gk 1_2 glassplate 10, skannet i Riksarkivet. Originalen finnes i arkivet etter Maria Quisling i Nasjonalbiblioteket.

I arkivet etter Centralpasskontoret finner en gjenparter av de Nansen-pass kontoret utstedte i perioden 1922-1928. Det dreier seg om vel 60 stykker. Det var med andre ord ikke mange av de tidligere tsar-undersåtter som søkte tilflukt i Norge.

Nansen-passene kunne ha forskjellige utforminger. Noen ganger var det som nevnt bare snakk om et såkalt meldebevis med innklebet oblat. Andre ganger kunne det dreie seg om et helt egne dokument, utstedt med henvisning til Fridtjof Nansen og til Folkeforbundets vedtak, og utformet nøyaktig etter Folkeforbundets anvisninger.

Et slikt Nansen-pass er Alexandra Borodinas reisedokument et eksempel på. Det er utstedt i Wien 17. juni 1928, og følger nøye Folkeforbundets anbefaling til formular fra 1922. Alexandra Borodine kom til Norge 20. juni 1929. Et Nansen-pass måtte vanligvis fornyes hvert år. Borodines var gyldig til 16. juli

1929, og ved en henvendelse til det østerrikske generalkonsulatet i Oslo fikk hun vite at man der ikke kunne fornye Nansen-passet hennes. Den 25 år gamle kvinnen fra Arkangelsk opplyste at hun var kommet til Norge via Sveits, at hennes mann befant seg i Østerrike og at hun aktet å reise til Belgia om en tre ukers tid. Noe annet er det ikke opplyst om henne.

Nansenkontoret

Etter Fridtjof Nansens død ble det i september 1930 opprettet et eget "Nansenkontor" i Folkeforbundet: *Nansen International Office for Refugees*. Fra da av tok det seg av utstedelsen av Nansen-passene, og oblatene ble endret. Blant annet er henvisningen til resolusjonen av 12. mai 1926 fjernet. Og *League of Nations High Commission for Refugees* er byttet ut med *Nansen International Office for Refugees Under the Authority of the League of Nations* – også på fransk.

Nansenkontoret ble i 1938 tildelt Nobels fredspris. Folkeforbundet

hadde da i realiteten utspilt sin rolle. De oblatene man finner i Nansen-passene for 1939 påberoper seg ikke lenger Folkeforbundets autoritet. Nå er de bare påført Office International Nansen.

Blant kjente personer som nøt godt av Nansen-passet nevnes både komponistene Igor Stravinskij og Sergej Rakhmaninov, maleren Marc Chagall og danserinnen Anna Pavlova. For Norges vedkommende kan paleontologen Anatol Heintz nevnes. Hans Nansen-pass er datert Centralpasskontoret 2. april 1925.

Litteratur: Roland Huntford, *Fridtjof Nansen*. Oslo 1996.

Kildehenvisninger: Centralpasskontorets arkiv, Russiske flyktninger; Justisdepartementets arkiv, Politikontoret, serie Russiske flyktninger og serie Statsborgersaker, i det norske Riksarkivet.

Skribenten er 1. arkivar i Riksarkivet.

Vasa landsarkivs 75 år långa historia i ord och bild presenterades genom en foto- och pressklippsutställning. Inga Österblad, medarbetare på Vasa landsarkiv 1975–1998 uppfriskar sina arbetsminnen. Foto: Mikael Herrgård. Se side 75

Indhold

Hovedredaktøren	54
<i>Leon Jespersen</i>	
Välkomna – barn och ungdomar!	55
<i>Eva Tegnsted</i>	
Forum for fremtiden – fanfar for förändringsarbeidet	58
<i>Bo Berg</i>	
Stockholms stadsarkivs kampanjtillsyn – några tankar kring en alternativ inspektionsmetode	60
<i>Martin Ståhl</i>	
His Masters Voice Att kommunisere arkiv	62
<i>Björn Jordell</i>	
Dansk besøg i Islands Nationalarkiv	64
<i>Hrefna Róbertsdóttir</i>	
Seminar om bevaring og adgang til oplysninger	66
<i>Njörður Sigurðsson</i>	
Arkiverne med i Museernes nat	68
<i>Eiríkur Guðmundsson</i>	
ABM-samarbejde betragtet nedefra og op - Aalborg som eksempel	69
<i>Bente Jensen</i>	
Flest arkivalier afleveres nu i digital form	72
<i>Jan Dalsten Sørensen</i>	
Hvordan dokumenteres oplysninger om offentlige myndigheders personale?	73
<i>Jeppe Klok Due</i>	
Fælles formidling om digital langtidsbevaring	74
<i>Johan Reventlow</i>	
Vasa landsarkiv 75 år	75
<i>Arja Rantanen</i>	
En kalldusch for offentligheten	77
<i>Pertti Hakala</i>	

Nytt liv i gamle herryårdssamlinger	78
<i>Petra Hakala</i>	
President Tarja Halonen besøkte Riksarkivet	80
<i>Marja Pohjola</i>	
Kjedelig med knusktørre dokumenter - men er det motsatte bedre?	81
<i>Heidi Tronbøl & Marcus Liebold</i>	
Strategi og plan for fysisk bevaring av arkivmateriale, Arkivverket i Norge	85
<i>Kristin J. Ramsholt</i>	
Det norske Rigsarkivet tager i bruk sosiale medier .	88
<i>Maria Press</i>	
Hvem tror du at du er? skapte arkivinteresse i Norge	88
<i>Maria Press</i>	
Nordisk arkivstatistik	89
<i>Leon Jespersen</i>	
Nordisk arkivstatistik 2010	90
Minnen från minneskonferensen i Dundee 8-10 desember 2010	94
<i>Louise Nyberg och Mats Göransson</i>	
Institutionen Ny ledelsesstruktur i Statens Arkiver i Danmark	97
<i>Ashbjørn Hellum</i>	
Nye arkivledere i Vestdanmark	99
<i>Leon Jespersen</i>	
Christer Bogefeldt, 1944-2011	100
<i>Björn Jordell</i>	
Den ældste arkivlære	101
<i>Leon Jespersen</i>	
Dokumentet Nansen-pass	102
<i>Ole Kolsrud</i>	